

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso teisės katedra**

Mildos Stunžėnaitės,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**Juridinio asmens ribota civilinė atsakomybė:
prigimtis ir ribos**

Vadovas: lekt. Gintautas Bartkus
Recenzentė: asist. Lina Mikaloniene

Vilnius 2009

TURINYS

1.	Ižanga.....	3
2.	Pagrindinės juridinio asmens prigimties koncepcijos.....	6
	2.1 Fikcijos teorija.....	6
	2.2 Organinė (realybės teorija).....	8
	2.3 Fikcijos ir realybės dichotomija.....	9
3.	Juridinio asmens samprata ir požymiai.....	11
	3.1. Pirminiai juridinio asmens požymiai.....	12
	3.2. Išvestiniai juridinio asmens požymiai.....	13
4.	Ekonominiai veiksniai, sąlygoję ribotos atsakomybės atsiradimą.....	14
5.	Istorinė ribotos atsakomybės raida.....	14
6.	Priežastys netaikyti ribotos civilinės atsakomybės.....	16
7.	Bendrovės valdymo modeliai.....	17
	7.1 Realistinis bendrovės modelis.....	18
	7.2 Nominalinis bendrovės modelis.....	19
8.	Ribotos atsakomybės netaikymo pagrindai.....	20
9.	Akcininko atsakomybė.....	22
	9.1 Lemiamą akcininko įtaką bendrovei.....	26
	9.2 Prievolės kilmės įtaką akcininko atsakomybei.....	27
10.	Užsienio teisės sistemų patirtis.....	28
	10.1 Šveicarijos patirtis.....	28
	10.2 JAV patirtis.....	31
	10.2.1 „Piercing the corporate veil“ doktrina.....	31
	10.2.2 „Deep rock“ doktrina.....	32
	10.3 Užsienio praktikos apibendrinimas.....	34
11.	Juridinio asmens vadovo atsakomybė.....	35
12.	Vadovų rūšys.....	36
	12.1 <i>De jure</i> ir <i>de facto</i> vadovai.....	36
	12.2 „Šešėliniai“ vadovai.....	36
	12.3 Alternatyvūs vadovai.....	37
	12.4 Vykdomieji ir nevykdomieji vadovai.....	37
	12.5 Kelių juridinių asmenų vadovai.....	38
	12.6 Nepriklausomi vadovai.....	38
	12.7 Skirtingų vadovų fiduciarinės pareigos.....	38

13. Fiduciarinių pareigų turinys.....	39
13.1 Pareiga veikti protingai.....	39
13.2 Pareiga veikti sąžiningai.....	40
13.3 Pareiga būti lojaliam.....	40
13.4 Pareiga vengti interesų konflikto.....	41
14. Civilinės atsakomybės taikymo bendrovės vadovams tikslingumas.....	42
15. Išvados.....	47
16. Literatūros sąrašas.....	49
17. Santrauka.....	55

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas

Komercinių ryšių užmezgimas ir plėtojimas tarp bendrovių tiek Lietuvoje, tiek užsienyje priklauso nuo to, kiek informacijos turima apie komercinių ūkinių darinių organizavimo teisinės formos, veiklos bei atsakomybės teisinius pagrindus ir kitus ypatumus, todėl juridinių asmenų atsakomybė už bendrovės prievoles yra vienas svarbiausių ir aktualiausių klausimų tiek teorijai, tiek praktikai. Sulėtėjęs pasaulio ir nacionalinės ekonomikos augimas, lemiantis silpnesnį įmonių pajėgumą ir apsunkinantis įmonių atsiskaitymus su savo verslo partneriais Lietuvoje ir užsienyje, lemia ir didėjančių bankrotų, finansinių nusikaltimų, piktnaudžiavimų ir sutarčių pažeidimų skaičių, todėl kyla poreikis užtikrinti kreditorių teises ir teisėtus interesus, lanksčiai reaguojant į naujas neteisėtų veiksmų raiškos formas. Tai rodo, kad ribotos atsakomybės problema aktuali tiek nacionaliniu, tiek pasauliniu lygmeniu.

Tyrimo objektas

Šio darbo tyrimo objektas yra juridinio asmens ribotos atsakomybės prigimtis, ribotos atsakomybės netaikymo pagrindai bei bendrosios taisyklės taikyti ribotą civilinę atsakomybę išimties ypatumai, būdingi atskiriems ribotos atsakomybės subjektams.

Atsižvelgiant į ribotos atsakomybės juridinių asmenų – tiek privačiųjų (akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės, kredito unijos, kooperatinės bendrovės, žemės ūkio bendrovės, Europos bendrovės, bankai, draudimo įmonės), tiek viešųjų (valstybių ir savivaldybių įmonės, viešosios įstaigos, daugiabučių namų savininkų bendrijos, profesinės sąjungos, sodininkų bendrijos, fondai ir asociacijos) įvairovę, darbe nagrinėjami visoms juridinių asmenų rūšims bendriausi bruožai, akcentuojant labiausiai paplitusios privačių juridinių asmenų formas – bendrovės – ribotos atsakomybės aspektus.

Darbo tikslai

Darbo tikslas – visapusiškai atskleisti juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės prigimtį ir jos ribas. Šiam tikslui pasiekti buvo iškelti tokie uždaviniai:

- pristatyti teisinius ir ekonominius veiksnius, lėmusius ribotos atsakomybės instituto atsiradimą;
- atskleisti ribotos atsakomybės raidos tendencijas skirtingais istoriniais laikotarpiais, atsižvelgiant į paties juridinio asmens sampratos kitimą;
- panagrinėti Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktiką bendrosios ribotos atsakomybės taisyklės netaikymo klausimu, atrasti skirtingo teisinio reguliavimo panašumus;
- išanalizuoti juridinio asmens prievolės kilmės įtaką juridinio asmens dalyvio atsakomybei;
- atskleisti skirtingų atsakomybės subjektų ribotos civilinės atsakomybės panaikinimo pagrindus (ribas).

Tyrimo metodai

Siekiant užsibrėžto tikslo, darbe panaudoti šie metodai:

- dogmatinis, arba kalbinis – loginis metodas naudotas apibrėžti teisės normų turinį, analizuoti teisinėse konstrukcijose pavartotų žodžių prasmę;
- istorinis metodas – atskleisti ir paties juridinio asmens sampratos kitimą iki šiuolaikinės juridinio asmens sampratos susiformavimo, ir istoriškai praeities nulemtą ribotos atsakomybės instituto raidą;
- lyginamasis metodas – panagrinėti ir įvertinti skirtingų teisės tradicijų institutus, atrasti skirtingų valstybių teisinio reguliavimo panašumus nagrinėjama tema.

Darbo originalumas

Nors tema yra aktuali tiek praktikai, tiek teorijai, mokslinių tyrimų juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės probleminiais klausimais Lietuvoje nėra gausu. Paminėtina keletas reikšmingesnių darbų: Julijos Kiršienės ir Agnės Tikniūtės straipsnis „Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles“, Ingridos Levickaitės straipsnis „Ar Lietuvos įstatymai leidžia pakelti akcinės bendrovės atsakomybės šydą?“, Deivido Kriaučiūno straipsnis „Įmonių grupės: Reglamentavimas Europos Bendrijos ir Lietuvos teisėje“. Pabrėžtina, kad paminėtuose darbuose akcentuojama akcininko atsakomybė, tačiau nenagrinėjami ir nedetalizuojami ribotos atsakomybės atsiradimo būtinybę nulėmę veiksniai, neanalizuojama juridinio asmens vadovo ribota civilinė atsakomybė. Juridinio asmens ribotos atsakomybės tema išsamiau ir visapusiškiau buvo išnagrinėta tik 2006 m.

Agnės Tikniūtės daktaro disertacijoje „Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai“.

Šiame darbe atskleidžiama ribotos atsakomybės socialinė ekonominė bei teisinė prigimtis, istorinė raida skirtingais laikotarpiais, vertinamas ne tik akcininko, kaip ribotos atsakomybės subjekto, bet ir juridinio asmens vadovo atsakomybės taikymo tikslingumas, atskleidžiant paties juridinio asmens vadovo specifiką bei svarbių, tačiau Lietuvos teismų beveik neanalizuojamų fiduciarinių pareigų turinį.

Svarbiausi šaltiniai

Atsižvelgiant į tai, kad tiek civilinės, tiek bendrosios teisės šalys siekia užtikrinti, kad ekonomika augtų, tačiau sistemiškai nagrinėjant bendrovės valdymo teisinį reguliavimą akivaizdu, kad vienos valstybės prioritetu laiko verslo plėtros interesą (tai būdinga bendrosios teisės tradicijai), kitos labiau gina socialinio teisingumo idėją, jose verslininkų interesus nusveria darbuotojų bei kreditorių interesai (kontinentinės teisės kraštai), siekiant visapusiškai atskleisti nagrinėjamą temą, darbe remtasi tiek bendrosios teisės kraštų (Didžiosios Britanijos, JAV), tiek kontinentinės teisės tradicijų valstybių (Šveicarijos, Vokietijos, Prancūzijos) teisės doktrina. Šaltinių pasirinkimą lėmė ir gausi minėtų valstybių teismų praktika šiame darbe keliamais probleminiais klausimais. Darbe taip pat vadovautasi specialiaisiais teoriniais bendrosios teisės darbais, cituojamos autorių V. Mikelėno, J. Kiršienės, R. Greičiaus ir kitų svarbiausios mintys, susijusios su analizuojama tema.

PAGRINDINĖS JURIDINIO ASMENS PRIGIMTIES KONCEPCIJOS

Istoriniu aspektu nagrinėjant juridinio asmens klausimą pažymėtina, kad juridinio asmens sukūrimo poreikis atsirado ne privatinės, o viešosios teisės veikimo srityje. Romos visuomenėje pirmiausia buvo siekiama įtvirtinti bendruomenės (miesto, valstybės), turtinį savarankiškumą, sudaryti sąlygas bendruomenei dalyvauti civilinėje apyvartoje ir realizuoti bendruomeninius interesus. Romos jurisprudencija, siekdama įveikti ribotas atskiro žmogaus galimybes pasiekti savo tikslus, sukūrė dvi priešingas išvestinių civilinės teisės subjektų teisinės konstrukcijas:

- bendriją (lot. - *societas*) – kaip asmenų sąjungą, neatskirtą nuo jos narių ir negalinčią be jų egzistuoti bei neturinčią savarankiško teisinio subjektiškumo;
- korporaciją (lot. - *universitas*) – kurios įsteigimo idėja ir tai idėjai įgyvendinti paskirtas (investuotas) turtas yra svarbiau nei pačių korporacijos dalyvių (steigėjų) buvimas (išlikimas ar pasitraukimas) korporacijoje.

Romos laikais korporacijos buvo *jus publicum* (miestas, valstybė), t.y. viešosios teisės subjektai, o *jus privatum* (privatinė teisė) subjektu pripažino tik žmogų (fizinį asmenį). Korporacijos privatinėje teisėje atsirado viduramžiais. Pirmosios atskiro korporacijos subjektiškumo užuominos pasirodė Bažnyčios kontekste. Religinėms bendruomenėms dažnai neatlygintinai buvo perleidžiamas turtas ir reikėjo atrasti juridinį mechanizmą, kuris leistų joms tapti to turto savininkėmis. Sprendimas buvo rastas kanonų teisėje, kuri bažnytinius darinius laikė fiktyviais asmenimis (lot. – *Personae fictae*). Šią idėją greitai perėmė bendroji teisė, nes fiktyvaus asmens idėja tiksliai ir lakoniškai išsprendė daugelio kitų grupių (tokių kaip ligoninės, municipaliniai dariniai ir kt.) problemą¹. Pažymėtina, kad korporacijos įsigalėjo tik susiformavus kapitalizmui.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma juridinio asmens prigimties koncepcijų priskirtinos fikcijos arba realybės (organinei) teorijoms, kurių pagrindu formavosi juridinio asmens doktrina².

FIKCIJOS TEORIJA

Fikcijos teorijos kūrėjai (F. Savinji, 1840 m.) ir šalininkai (G. Puchta, 1848 m., E. Bierling, 1894 m.) teigė, kad juridinis asmuo – tai teisinės technikos priemonė, naudojama tik dėl teisinių tikslų ir tik privatinėje teisėje. Šių doktrinų šalininkų požiūris į

¹ Stoljar S. J. Groups and Entities: an Inquiry into Corporate Theory. Canberra: 1973. Chapter 9.

² Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R., Vitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 1994. P. 157.

juridinio asmens atsiradimo pagrindus skirtingas. F. Savinji manė, kad juridinio asmens atsiradimo pagrindas – valstybės aktas (koncesijos koncepcija), ir taip pagrindė leidiminę juridinio asmens steigimo doktriną.

G. Puchta ir kiti jo pasekėjai teigė, kad valstybė įstatymais negali sukurti juridinio asmens, bei pagrindė pareikštinę juridinio asmens steigimo doktriną. Taigi fikcijos teorijos pradininkai juridinio asmens kūrimo procese į pirmą planą iškelia valstybę.

Fiktyviai juridinio asmens prigimčiai pagrįsti dauguma Didžiosios Britanijos bendrovių teisės vadovėlių kaip pavyzdį pateikia žinomą 1897 m. precedentą „Salomonas prieš Salomoną ir Co. Ltd“. Minimo precedento faktai yra tokie: p. Salomonas perleido savo įmonę savo paties įsteigtai kompanijai Salomon ir Co. Be jo paties, tos kompanijos akcininkai buvo jo žmona ir penki jų vaikai. Iš 2‘007 kompanijos Salomon ir Co akcijų, kurių nominali vertė buvo po vieną svarą sterlingų, 2‘000 akcijų nuosavybėn gavo pats Salomonas už kompanijai perduotą turtą, likusios 7 akcijos buvo padalintos kitiems šeimos nariams. Salomono nuomone, kompanijai perduotas turtas buvo vertas daug daugiau nei gautos akcijos, todėl jis savo vardu įformino 10‘000 svarų sterlingų paskolą kompanijai įkeisdamas visos kompanijos turtą. Po metų kompanija dėl nemokumo bankrutavo. Kreditoriai kreipėsi į ją, reikalaudami padengti skolas, tačiau Salomonas turėjo pirmumo teisę prieš kitus kreditorius, nes jam buvo įkeistas kompanijos turtas. Tuomet kreditoriai kreipėsi į teismą įrodinėdami, kad kompanija Salomon ir Co bei atsakovas Salomonas yra tas pats asmuo, todėl kompanijos skolos yra ir atsakovo skolos. Apeliacinis teismas, motyvuodamas tuo, kad kompanija Salomonui buvo tik įrankis pasinaudoti ribotos atsakomybės lengvatomis, patenkino kreditorių ieškinį, tačiau Lordų rūmai pakeitė sprendimą. Teisėjas lordas Halsbury LC, motyvuodamas Lordų rūmų poziciją, teigė: „Bet kokiam dirbtiniam teisės įrankiui svarbu tik tai, kad teisė turi jį pripažinti, nesigilindama į motyvus, kuriais vadovavosi steigėjai. Įkurta kompanija turi būti traktuojama kaip kiekvienas kitas savarankiškas asmuo. Net jei darytume prielaidą, kad Salomonas, steigdamas kompaniją, turėjo tikslą veikti pats kompanijos vardu, iš to negalima daryti išvados, kad tai prieštarauja bendrovių įstatymui.“³

Anot K. Sklovskio, fikcija yra juridinis instrumentas, būdas sureguliuoti tam tikrus reiškinius, kurie susiformavo vėliau nei teisės sistema. Fikcijos tikslas – įtraukti į teisinę sritį tam tikrus visuomeninius santykius ir kartu išsaugoti teisės sistemos stabilumą ir sveikumą. Fikcijos rodo teisinės ir ekonominės srities netapatumą. Faktiniai santykiai, sureguliuoti fikcijos, negali paaiškinti ir atskleisti jų teisinės formos esmės ir, kaip dar 1819 m. nurodė JAV Aukščiausiasis Teismas (teisėjas Marshallas): „*Korporacija* – tai

---

³ Bourne N. Company Law. London, 1995, P. 9.

dirbtinis darinys, nematomas, nejaučiamas ir egzistuojantis tik teisės požiūriu“⁴. Taigi šios fikcijos esmė yra ta, kad juridinis asmuo nagrinėjamas kaip *kvazipersona*, kvazifizinis asmuo.

Beje, N. Foster nuomone, fikcijos teorija sunkiai gali būti pavadinta teorija, nes ji tik nurodo, ką teisė daro, bet nenurodo, kaip daro, ir kodėl turėtų būti taip, o ne kitaip.⁵ Pasak autoriaus: „Tai tik idėja, kad fiktyvus asmuo pradeda egzistuoti per privilegiją. Ši idėja buvo naudojama pateisinti valstybės kišimąsi į kitus junginius, nesusijusius su valstybe“⁶. Vis dėlto pabrėžtina, kad daugumoje valstybių inkorporacija vyksta tik valstybei įsikišus, pavyzdžiui, Kvebeko civiliniame kodekse nurodyta, kad „juridiniai asmenys steigiami pagal įstatymus, atsižvelgiant į juridines formas, nurodytas įstatymų, o kartais tiesiogiai įstatymą“⁷, o kai kuriose valstybėse, kad junginys įgytų juridinio asmens teises, jis turi būti įregistruotas (pvz., Lietuvoje). Kita vertus, juridinio asmens esmę sudaro jo steigėjų teisėta valia, kurią turi pripažinti valstybė. Valstybė negali atsisakyti pripažinti juridinį asmenį dėl steigimo tikslingumo motyvų.

REALYBĖS (ORGANINĖ) TEORIJA

Realybės (organinės) teorijos atstovai O. Girkė, F. Maitlandas ir kiti juridinį asmenį laikė ne fikcija, o realiai egzistuojančiu socialiniu organizmu, t.y. organizuotu susivienijimu, visuomeniniu organizmu su visuomeniniais organais. Ši teorija apibūdintina taip: „kai asmenų grupė susitaria veikti kartu tam tikru būdu tam tikram tikslui pasiekti, jie sukuria asmenį, kuris yra ne fikcija, o labai natūraliai skiriasi nuo asmenų, kurie jį sukūrė“⁸. Šis asmuo egzistuoja atskirai nuo jį įsteigusią asmenų ir, anot O. Girkės, turi savo valią bei išlieka net ir steigėjams pasitraukus, pasikeitus ir pan., todėl valstybė turėtų pripažinti juridinio asmens realumą ir suteikti jam tokias pačias teises kaip ir žmogui. Ši idėja buvo išplėtotą Vokietijoje ir atspindėjo kontinentinės teisės mokyklų asociacijų laisvės idėjas⁹. Pastaruoju metu ja grindžiama juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė. Lietuvos CK taip pat atspindi realistinės teorijos idėjas, nes juridinio asmens sąvokos apibrėžimas

---

⁴ JAV teismo byla: *Trustees of Dartmouth_College v Woodward*, 17 U.S.4 Wheat. 636 (1819).

⁵ Foster N. H. D. „Company Law Theory – England & France“. *American Journal of Comparative Law*. 2000. P. 582.

⁶ Ten pat.

⁷ *Civil Code of Quebec*. Chapter 299. www.canlii.org/qc/sta/ccq/whole.html

⁸ *Dacey*, quoted in Dewey, supra n. 1, p. 673, mintis tekste Foster, „Company Law Theory – England & France“. *American Journal of Comparative Law*. 2000. P. 584.

⁹ Foster N. H. D. „Company Law Theory – England & France“. *American Journal of Comparative Law*. 2000. P. 584.

suponuoja išvadą, kad juridinis asmuo yra atskiras, realus subjektas, o ne dirbtinis asmuo, o tai rodo, kad Lietuvos CK yra susipynusios įvairių teorijų idėjos.

Realistinę teoriją originaliai kritikavo H. Kelsenas: „Tiesa, būta pastangų įrodyti, kad ir juridiniai asmenys yra „realūs“. Bet šios pastangos yra bergždžios, nes analizė rodo, kad net vadinamasis fizinis asmuo yra dirbtinis jurisprudencijos konstruktas, t.y. kad net vadinamasis fizinis asmuo tėra „juridinis asmuo“¹⁰.

TEISINIS SUBJEKTIŠKUMAS – FIKCIJOS IR REALYBĖS DICHOTOMIJA

Svarbiausias juridinio ir fizinio asmens skirtumas pasireiškia tuo, kad fizinio asmens veiksnumas grindžiamas jo paties valios savybėmis, o juridinis asmuo šios savybės negali turėti, nes juridinis asmuo neturi nei savo valios, nei intelekto. Jo veikla grindžiama (t.y. realizuojamas teisinis subjektiškumas) juridinio asmens dalyvių bei jų paskirtų vadybininkų valia ir intelektu. Taigi teisinis juridinio asmens subjektiškumas, taip pat organizacinis vieningumas lemia tai, kad juridinio asmens padaliniai veikia ne savo, o juridinio asmens vardu. Taigi juridinis asmuo civilinėje apyvartoje veikia savarankiškai bei turi atskirą nuo jo dalyvių valią. Juridinio asmens valios autonomiškumo problema ypač išryškėjo realybės ir fikcijos teorijos dvikovoje. Realybės teorija juridinį asmeniškumą aiškina kaip neatsiejamą nuo jo dalyvių organizacijos, o fikcijos teorija juridinį asmeniškumą traktuoja kaip fiktyvią apsaugą, suteiktą įstatymo leidėjo.¹¹

Jei, anot realybės teorijos šalininkų, juridinis asmuo turi savų interesų, kas tai per interesai. Jei juridinis asmuo turi „savų“ interesų ir tikslų, atrodytų, kad jo interesai nepriklauso nuo fizinių asmenų, kurie turi interesų į juridinį asmenį, interesų. Anglų teisininkas P. Davies pažymi, kad toks aiškinimas yra toks pat įtikinamas, kaip įsivaizdavimas, kad rankinė turi savo interesus nebūti sudeginta. Bet ar galima įsivaizduoti rankinės interesus be interesų asmens, kuriam ji priklauso¹². Todėl iš pirmo žvilgsnio anglosaksų požiūris į korporaciją, kaip turinčią siekti naudos dalyviams, atrodytų pagrįstas. Tačiau netgi turint omenyje tokį primityvų pavyzdį kaip rankinė ir jos sudeginimas, nekalbant, sakykime, apie savininko, kuris gali turėti interesą ją sudeginti, gali iškilti dar svarbesnis interesas – jos nedeginti, kylantis, pavyzdžiui, dėl aplinkos taršos.

---

¹⁰ H. Kelsen. Grynoji teisės teorija/Vertė A. Degutis, E. Kūris. Vilnius, 2002, p. 159.

¹¹ Foster F. H. D. Company Law in Comparative Perspective: England and France. The American Journal of Comparative Law, 2000, p. 602.

¹² Davies P. Institutional Investors in the United Kingdom, printed in Contemporary Issues in Corporate Governance. Oxford, 1993, p. 75.

Taigi reikėtų klausti ne kokius interesus turi juridinis asmuo, o kokie interesai kyla iš jo. Tų interesų tenkinimas, jų prioritetai priklauso nuo susiklėsčiosios situacijos. Šių interesų vienybė ir yra juridinio asmens interesas. Pavyzdžiui, akcininko, kaip investuotojo, interesas paprastai yra gauti pelno dividendo ar kita forma, darbuotojo – gauti teisingą atlyginimą, kreditoriaus – laiku atgauti skolą. Šių interesų tenkinimas kartu yra ir bendrovės interesų tenkinimas. Nustatyti jų prioritetus yra sunku, ir tai priklauso nuo konkrečios situacijos: vienais atvejais svarbiausi yra būtent akcininkų (pvz., skirstant pelną), kitais – bendrovės darbuotojų, dar kitais – bendrovės kreditorių interesai (pvz., bendrovei tapus nemokia).

Į realybės teoriją panaši sutarties koncepcija, kuri aiškino, kad juridinis asmuo istoriškai kilo iš žmonių grupių, ir natūralus teisinis mechanizmas, galėjęs reguliuoti susitarimus tarp žmonių, buvo sutartis. Daugumoje valstybių, tarp jų ir Lietuvoje, norint įsteigti juridinį asmenį, būtina sudaryti sandorį. Tačiau idėja, kad kompanija yra sutartis, nėra įtikinama, nes juridinio asmens steigimas reguliuojamas ne tik sutarties, bet ir įstatymų, norint jį įsteigti, būtinas valstybės įsikišimas, be to, ši koncepcija nepaaiškina juridinių asmenų, kuriuose didelis dalyvių skaičius, santykių prigimties.

Gana ilgą laiką pagrindinė juridinio asmens funkcija buvo atskirų asmenų kapitalų telkimas, todėl vienu pagrindinių juridinio asmens požymių buvo laikoma tai, kad tai yra bent keleto žmonių organizacija. Šiuo metu toks juridinio asmens apibūdinimas sulauktų rimtos kritikos. Esmė ta, kad visiškai įprastu reiškiniu tapo vieno dalyvio juridiniai asmenys (angl. *one man company*, pranc. *la societe unipersonelle*, vok. *Einmannengesellschaft*). Pavyzdžiui, Vokietijoje septintojo dešimtmečio pradžioje tokių įmonių buvo apie 22 proc.¹³ Nors daugelis tradicinės teisės šalininkų prieštarautų vieno dalyvio juridiniam asmeniui, motyvuodami tuo, kad juridinio asmens esmė yra kolektyvinis susivienijimas, tačiau, verčiami stambaus kapitalo ekonominių reikmių, iš pradžių teismų praktika, vėliau teisės doktrina, o dar vėliau ir įstatymas pripažino vieno dalyvio akcines bendroves. Viena pagrindinių juridinio asmens instituto funkcijų tapo verslo rizikos apribojimas, o ginče tarp realybės ir fikcijos teorijų apibrėžus bendrovę kaip teisinį instrumentą, buvo pasiektas konsensusas¹⁴. Skirtinga juridinio asmens traktuotė iki šiol atsispindi įmonių teisėje. Kaip pavyzdį galima paminėti, kad daugelio

---

¹³ Ilgen H. – M. Die Einmannengesellschaft als typische Gesellschaftsform im deutschen und franzoesischen Recht. Koeln, 1969, S. 28.

¹⁴ Foster N. H. D. „Company Law Theory – England & France”. American Journal of Comparative Law. 2000. P. 602.

Europos šalių teisė, sekanti realybės modeliu, nepripažino vienanarės bendrovės. Šią padėtį iš dalies pakeitė Dvyliktoji Tarybos direktyva¹⁵.

Taigi autorių darbuose prieinama prie išvados, kad šiuolaikiniam juridiniam asmeniui nebūtina atskira valia ar atskiri interesai, skirtingi nei jo dalyvių valia ar interesai¹⁶. Užtenka tik tam tikru būdu atskirto turto. Toks juridinio asmens esmės paaiškinimas faktiškai reikštų fikcijos teorijos „laimėjimą“ prieš kitas juridinį asmenį pagrindžiančias teorijas.

JURIDINIO ASMENS SAMPRATA IR POŽYMIAI

Civilinės teisės subjektų sistemos pagrindas yra žmogus – natūralus subjektas. Juridinis asmuo yra išvestinis (nenatūralus) civilinės teisės subjektas. Jau Romos šaltiniuose buvo teigiama, kad teisė egzistuoja tik dėl žmogaus, kuris ir yra tikrasis bei natūralus jos subjektas (*hominum causa ius constitutum est*), o visi kiti civilinės teisės subjektai yra sukurti žmogaus, remiantis viešosios ir privatinės (civilinės) teisės normomis, t.y. jie gali būti pripažinti juridiniais asmenimis arba tokiais nelaikomi.¹⁷ Šiuolaikinės juridinio asmens sampratos susiformavimo atžvilgiu paminėtinas Ronald Coase straipsnis „Įmonės prigimtis“¹⁸, kuriame teigiama, kad „įmonė yra ilgalaikė daugiašalė sutartis, kurioje visi gamybos faktoriai yra susiję su visais kitais indėlio į veiklą faktoriais ir yra priklausomi nuo jų“¹⁹. Ši nuostata lėmė vėlesnį sutartinės juridinio asmens teorijos dominavimą²⁰, reiškiantį tai, kad juridinio asmens veikloje dalyvaujantys asmenys turi sutikti su standartinėmis sąlygomis arba susitarti dėl savo teisių apsaugos papildomai²¹.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.33 straipsnio 1 dalyje yra pateiktas toks juridinio asmens apibrėžimas: „Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga

---

¹⁵ Dvyliktoji bendrovių teisės 1989 m. gruodžio 21 d. direktyva dėl vienanarių uždarytų akcinių bendrovių 89//667/EEB, OJ L 395, 1989.

¹⁶ Goldstein H. *Trusts of Movables in the Conflicts of Law. A Comparative Study of the Laws of the United States and Germany, with Reference to the Laws of Belgium, France, Italy and the Netherlands.* Koln, 1966, p. 60.

¹⁷ Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 155.

¹⁸ Coase R. H. *The Nature of the Firm, the Firm, the Market and the Law.* University of Chicago Press, 1998, p. 33-55.

¹⁹ Coase R. H. *The Nature of the Firm, the Firm, the Market and the Law.* University of Chicago Press, 1998, p. 39-40.

²⁰ Allen W. T. *Contracts and Communities in Corporation Law* // *Washington and Lee Law Review*, 1993, Nr. 50, p. 1395. Tekste Brian R. Ch. *Using Theory to Study Law: A Company Law Perspective* // *Cambridge Law Journal*, 1999, Nr. 58, p. 197, 209.

²¹ Easterbrook F. H., Fischel D. R. *The Economic Structure of Corporate Law.* Cambridge: Harvard University Press, 1991, p. 14.

ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme.“²²

Juridinio asmens požymiai, pagal kuriuos juridinis asmuo yra atibojamas nuo kitokių žmonių susivienijimų, gali būti²³:

- **pirminiai** - apibrėžia juridinį asmenį;
- **išvestiniai** - papildo, detalizuoja pirminius juridinio asmens požymius. Išvestinių požymių raiška gali būti įvairi – tai priklauso nuo juridinio asmens teisinės formos.

Pirminiai juridinio asmens požymiai yra:

- **Organizacinis vieningumas**

Organizacinis vieningumas pasireiškia vidine struktūra (susivienijimas turi skyrius, padalinius, valdymo, priežiūros organus, dalyvių susirinkimą ir pan.) ir struktūrinių dalių sujungimu į vieną visumą. Kiekvienas struktūrinis padalinys turi kompetencijos ribas ir sąveikauja su kitu struktūriniu padaliniu nustatyta tvarka. Paprastai kompetencijos ribos ir sąveikos tvarka nurodoma bendrame ar kiekvieno struktūrinio padalinio veiklos reglamente (pvz., akcinės bendrovės valdybos reglamente). Pagrindinis šaltinis, nustatantis svarbiausių struktūrinių padalinių kompetencijos ribas ir sąveiką, yra steigimo dokumentai. Organizacinį vieningumą lemia tai, kad susivienijimo struktūriniai padaliniai veikia ne savo, o viso juridinio asmens vardu.

- **Civilinis teisnumas ir veiksnumas**

Civilinis teisnumas – tai galėjimas turėti konkrečias civilinių įstatymų numatytas ar jų nedraudžiamas teises ir pareigas. Civilinis veiksnumas – tai galėjimas savo veiksmais įgyti ir įgyvendinti tokias teises bei savo veiksmais susikurti pareigas ir jas vykdyti.

Skirtingai nei fizinių asmenų, juridinių asmenų teisnumas ir veiksnumas atsiranda tuo pačiu metu, įsteigus juridinį asmenį.

---

²² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 – 2262).

²³ Bakanas A. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002. P. 93.

- **Civilinis procesinis teisnumas ir veiksnumas**

Civilinis procesinis teisnumas yra galėjimas turėti civilines procesines teises ir pareigas. Civilinis procesinis veiksnumas – tai galėjimas įgyvendinti savo teises teisme ir pavesti atstovui vesti bylą.

Susivienijimas gali būti laikomas juridiniu asmeniu tik esant visiems išvardintiems pirminiems požymiams. Kai kurie susivienijimai gali turėti vieną ar keletą, tačiau ne visus juridinio asmens požymius, pavyzdžiui, įmonės darbuotojų kolektyvas gali pasižymėti organizaciniu vieningumu (turėti, pvz., kolektyvo atstovus, tarybą ir pan.); juridinio asmens filialui gali būti būdingas tam tikras organizacinis vieningumas ir civilinis procesinis teisnumas ir veiksnumas bei kita, tačiau tokie susivienijimai nebus laikomi juridiniais asmenimis, nes jie neturi visų pirminių juridinio asmens požymių.²⁴

Susivienijimai, turintys juridinio asmens požymius, pagal veiklos pobūdį gali būti skirstomi į įmones, įstaigas ir organizacijas:

- **įmonė** – tai susivienijimas, užsiimantis ūkine komercine veikla arba veikla, kuria siekiama naudoti jos steigėjams;
- **įstaiga** yra susivienijimas, vykdomas įstatymų nustatytas valstybės ar savivaldybės funkcijas, ar susivienijimas, veikiantis socialinio, švietimo mokslo, kultūros, sporto ar kitose panašiose srityse, kurio tikslas – tenkinti tam tikrus viešuosius interesus, pavyzdžiui, viešojo įstaiga, biudžetinė įstaiga ir kita;
- **organizacija** yra bet kuris kitas susivienijimas, skirtas jį sudariusių narių poreikiams tenkinti ir tikslams įgyvendinti (visuomeninė organizacija, politinė partija ir pan.).

Išvestiniai juridinio asmens požymiai yra:

- **Juridinio asmens pavadinimas**

Susivienijimo struktūriniai padaliniai veikia ne savo, o viso juridinio asmens vardu, todėl susivienijimas turi turėti pavadinimą. Pavadinimas leidžia identifikuoti juridinį asmenį.

---

²⁴ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999. P. 252-259.

- **Atskiras juridinio asmens turtas**

Atskiras juridinio asmens turtas leidžia juridiniam asmeniui įgyvendinti tikslus, kuriems jis yra įsteigtas. Turto atskirumas reiškia, kad juridinio asmens turtas apskaitomas atskirai nuo juridinio asmens dalyvių ar steigėjų turto.

Skirtingai nei 1964 m. Civiliniame kodekse, naujajame kodekse juridinio asmens požymiu nelaikoma savarankiška turtinė juridinio asmens atsakomybė už savo prievoles. Savarankiška turtinė juridinio asmens atsakomybė yra tada, kai pagal juridinio asmens prievoles neatsako juridinio asmens dalyviai. Juridinis asmuo, kuris turi šį požymį, yra vadinamas ribotos civilinės atsakomybės juridiniu asmeniu. Juridinis asmuo, kuris šio požymio neturi, vadinamas neribotos civilinės atsakomybės juridiniu asmeniu.

EKONOMINIAI VEIKSNIAI, SĄLYGOJĘ RIBOTOS ATSAKOMYBĖS ATSIRADIMĄ

Juridinio asmens ribotos civilinės atsakomybės atsiradimą skatino tiek teisiniai, tiek ekonominiai motyvai, kurie tarpusavyje yra glaudžiai susiję.

Atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens, kaip susivienijimo, tikslas yra sujungti interesus ir (arba) kapitalą tam tikram tikslui pasiekti, turto atskirumo principas visada buvo ir tebėra esminis ekonominės plėtros veiksnys, nes:

- skatina verslą - sudaro galimybes subjektams įgyvendinti įvairius verslo projektus, prisiimant ribotą riziką;
- skatina investicijas - sudaro galimybes investuoti, nevaldant ir nekontroliuojant kasdienių įmonės veiksmų bei veiklos;
- skatina kreditavimo santykių plėtrą - esant ribotai atsakomybei, verčia kreditorių koncentruotis tik į juridinio asmens finansinius išteklius. Jeigu turto atskirumo principas nebūtų plėtojamas ir taikomas, kreditorius turėtų kiekvieną kartą tikrinti visų dalyvių finansines ekonomines galimybes²⁵.

ISTORINĖ RIBOTOS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS RAIDA

Istoriniu požiūriu ribotos atsakomybės vystymąsi galima išskirti į keletą etapų:

---

²⁵ Augustaitis A. Akcininko atsakomybė (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievoles. // Juristas, 2004.

- Ribotos atsakomybės poreikis formavosi jau Senovės Romoje, vystantis atstovavimo teisiniams santykiams²⁶: atstovaujamas atsakydavo tretiesiems asmenims už atsakovo veiksmus tik suteiktų įgaliojimų ribose. Paminėtina ir tai, kad *pater familias* atsakomybė už šeimynykščių veiksmus taip pat buvo ribojama – jis atsakydavo tik sumos, patikėtos šeimynykščiams, ribose²⁷.

- Viduramžiais situacija ribotos atsakomybės atžvilgiu kiek pakito: pavyzdžiui, tuo laikotarpiu Italijoje galiojo solidariosios atsakomybės taisyklė. Ribotos atsakomybės idėja vėl buvo atgaivinta plečiantis prekybai, lėmusiai padidėjusį išorinio kapitalo poreikį. Iš pradžių bendroji ribotos atsakomybės taisyklė buvo taikoma Viduržemio jūros regione, bet ilgainiui plačiai paplito ir sausumos prekyboje²⁸.

- XVII a. pradžia – intensyvaus bendrovių steigimo metas. Tuo laikotarpiu tiek Europoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose vyravo neribota juridinio asmens dalyvių atsakomybė²⁹, tačiau būta ir išimčių. XVIII a. Anglijoje ribotos atsakomybės bendrovėmis buvo laikomos bendrovės, įkurtos su karaliaus chartija³⁰, tačiau tokių išimčių pasitaikydavo retai. Paprastai tuometinių juridinių asmenų dalyvių atsakomybė buvo ribojama sutartimis su juridinių asmenų kreditoriais³¹.

- XIX a. ribota atsakomybės idėja buvo įtvirtinta daugelyje Europos valstybių – Vokietijoje, Italijoje, Šveicarijoje³², vėliau – ir bendrosios teisės sistemos kraštuose. Šiuos

---

²⁶ Perrot D. L. Changes in Attitude to Limited Liability – the European Experience. // Orhniai T. (ed.) Limited Liability and the Corporation. London and Canberra: Croom Helm, 1982, p. 81 – 121. Tekste Carney W. J. Limited Liability. // Encyclopedia of Law and Economics, 1998, p. 684. Prieiga per internetą <<http://ssrn.com/abstract=50563>> [žiūrėta 2009 03 03].

²⁷ Johnston D. The Development of Law in Classical and Early Medieval Europe: Limiting Liability: Roman Law and Civil Law Tradition // Chicago – KentLaw Review, 1995, Nr. 70, p. 1515.

²⁸ Medici M. T. G. Limited Liability in Mediterranean trade from the 12th to the 15th Century // Orhniai T. (ed.) Limited Liability and the Corporation. London and Canberra: Croom Helm, 1982, p. 122-136. Tekste Carney W. J. Limited Liability. // Encyclopedia of Law and Economics, 1998, p. 660. Prieiga per internetą <<http://ssrn.com/abstract=50563>> [žiūrėta 2009 03 03].

²⁹ Hamill S. P. The Origins Behind the Limited Liability Company // Ohio State Law Journal, 1998, Nr. 59, p. 1459, 1485. Tekste Glynn T. P. Beyond “Unlimiting” Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers // Vanderbilt Law Review, 2004 March, Vol. 57, No. 2, p. 337.

³⁰ Avi – Yonah S. R. The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // Michigan Law and Economics Research Paper, 2005 Feb., Nr. 05 – 003, p. 20. Prieiga per internetą <<http://ssrn.com/abstract=672601>> [žiūrėta 2009 03 03].

³¹ Anderson G. M., Tollison R. D. The Myth of the Corporation as a Creation of the State // International Review of Law and Economics, 1983, Nr. 3, p. 107 – 120. Tekste Carney W. J. Limited Liability. // Encyclopedia of Law and Economics, 1998, p. 661. Prieiga per internetą <<http://ssrn.com/abstract=50563>> [žiūrėta 2009 03 03].

³² Bloomberg Ph. Multinational Challenge to Corporation Law: the Search for a New Corporate Personality, New York: Oxford University Press, 1993. Tekste Avi – Yonah S. R. The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility // Michigan Law and Economics Research Paper, 2005 Feb., Nr. 05 – 003, p. 6, <http://ssrn.com/abstract=672601> [žiūrėta 2009 03 03].

pokyčius sąlygojo būtinybė suteikti teisinį subjektiškumą bendrovėms, kurios vaidino svarbų vaidmenį civilinėje apyvartoje, tačiau negalėjo atsakyti teisme³³.

Tačiau pažymėtina, kad suvokiant ribotos atsakomybės juridinio asmens svarbą verslo plėtrai, nereikėtų pamiršti ir grėsmės, kad tokios bendrovės bei jų junginiai kartais neleistinau padidina rizikos paradigmą tretiesiems asmenims³⁴, todėl absoliutinti ribotos atsakomybės privalumus būtų ydinga³⁵, nes ribota atsakomybė suteikia galimybę piktnaudžiauti šia visuotinai pripažinta ir aksioma virtusia koncepcija. Vis daugiau valstybių sudaromos sąlygos „pakelti“ ribotos juridinio asmens atsakomybės „šydą“, kuriuo įmonės dalyvis apsaugo savo turtinius interesus.

PRIEŽASTYS NETAIKYTI RIBOTOS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS

Užtikrinti veiksmingą bendrovės kreditorių teisių apsaugą skatinančios priežastys visų pirma susijusios su bendruoju poreikiu saugoti ir užtikrinti civilines subjektines teises³⁶. Antai dar prof. Jonas Žeruolis rašė, kad vienas iš pagrindinių civilinės teisės principų yra civilinių teisių realumas ir jų užtikrinimas. Tai lemia, kad šios teisės nėra vien deklaracija, jos yra realios, įgyvendinamos ir saugomos teisės normų³⁷. Šis požiūris, be abejo, nepakito, ir matomas ir šiandieniniuose Lietuvos įstatymuose³⁸. Subjektinių teisių realumas ir praktinis užtikrinimas bene geriausiai rodo ir pačios teisės bei konkrečios valstybės teisinės sistemos veiksmingumą. Ekonominiu požiūriu kreditoriaus teisių apsaugos veiksmingumas lemia civilinės apyvartos dinamiką: kuo stipresnė reikalavimo teisių apsauga, tuo civilinė apyvarta gali būti intensyvesnė, ir atvirkesnė.

Kitas, jau specifinis, kreditorių teisių apsaugos poreikis siejamas su bendrovės, kaip prievolinio santykio subjekto, ypatumais. Šiuo požiūriu kreditorių teisių apsaugą sunkina pirmiausiai tai, kad juridinis asmuo tėra fikcija, kuriai yra suteiktas teisinis

³³ Anderson G. M., Tollison R. D. The Myth of the Corporation as a Creation of the State // International Review of Law and Economics, 1983, Nr. 3, p. 107 – 120. Tekste Carney W. J. Limited Liability. // Encyclopedia of Law and Economics, 1998, p. 662. Prieiga per internetą < <http://ssrn.com/abstract=50563> > [žiūrėta 2009 04 06].

³⁴ Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija: Lietuvos teisės universitetas, 2004, t. 55 (47), 68-77.

³⁵ Augustaitis A. Akcininko atsakomybė (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievoles. // Juristas, 2004.

³⁶ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008, Nr. 3 (69).

³⁷ Žeruolis J. ir kt. Tarybinė civilinė teisė. I dalis. Vilnius: Mintis, 1975, p. 15.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2 straipsnyje nustatytas visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principas. CK 1.138 straipsnyje nurodytas nebaigtinis civilinių teisių gynimo būdų sąrašas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 2 straipsnyje (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262) civilinių teisių gynimas pripažįstamas pirminiu civilinio proceso tikslu. Plačiau žr. Mikelėnas V., Taminskas A., Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga (Bendrosios nuostatos). Vilnius: Justitia, 2003, p. 68, 272 – 274; Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004, t. I.p. 43 – 45.

subjektiškumas. Už juridinio asmens fasado veikia fiziniai asmenys, kurie, šiuo fasadu prisidengdami, gali kreditorių atžvilgiu elgtis nesąžiningai. Kreditoriai gali susidurti su informacijos apie juridinį asmenį problema. Be to, daugelio rinkoje veikiančių juridinių asmenų (įskaitant ir pačią populiariausią privataus juridinio asmens teisinę formą – akcinę bendrovę) atsakomybė yra ribota juridinio asmens turtu. Tačiau atsakomybės ribotumas yra labai svarbus efektyviai valstybės ekonomikai, nes skatina investicijas ir tokiu būdu kapitalo telkimą. Kapitalas sudaro paslaugų teikimo, prekių gamybos ir paskirstymo rinkose prielaidas. Todėl šį ribotumą būtina išlaikyti. Taigi, teisė turi spręsti dviejų ekonominiams motyvais pagrįstų tikslų – civilinės apyvartos intensyvumo ir prielaidų kapitalui telkti užtikrinimo problemą. Teisiniu požiūriu tai reiškia dviejų oponuojančių principų – *pacta sunt servanda* ir bendrovės ribotos atsakomybės suderinamumą. Vienintelis būdas pasiekti šį suderinamumą yra užtikrinti tokią bendrovės kreditorių teisių apsaugą (civilinės apyvartos intensyvumą), kuri leistų išlaikyti ribotos atsakomybės principą bendraja taisykle, o ne išimtimi (paskata telkti kapitalą). Todėl valstybės pareiga – sukurti, nustatyti ir efektyviai taikyti alternatyvius kreditorių apsaugos mechanizmus, pavyzdžiui, bendrovės kapitalo institutą, bendrovės vadovų civilinę atsakomybę, reikalavimų subordinavimą ir kt. Ribotos atsakomybės principo galima nesilaikyti tik tada, kai dalyvis tuo piktnaudžiauja³⁹.

Todėl akivaizdu, kad *veiksminga* bendrovės kreditorių teisių apsaugos sistema Lietuvoje ir visoje Europos Sąjungoje yra tiesiog būtina. Juolab kad tokią kreditorių apsaugos sistemą Pasaulio bankas ir Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija (*UNCITRAL*) pripažįsta esant šiuolaikinės, kreditavimu pagrįstos ekonomikos bruožu⁴⁰.

BENDROVĖS VALDYMO MODELIAI

Juridinio asmens institutui jurisprudencija šiandien priskiria techninę teisinio instrumento funkciją, todėl bendrovės turto ir „valios“ autonomijos nuo jos dalyvių klausimas perkeliamas į bendrovės valdymo organų sritį. Todėl korporatyvinė juridinio asmens forma turėtų reikšti nuosavybės ir valdymo atskyrimą, tam tikrą atskirą bendrovės valią nuo jos dalyvių. Tačiau, kaip pabrėžė jau bendrovių teisės klasikai A. Berle ir Gardiner C. Means, dėl „*korporatyvinės formos nebūtinai šis pokytis įvyksta. Ilgą laiką asmuo galėjo*

³⁹ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*, 2008, Nr. 3 (69).

⁴⁰ *Creditor Rights and InsolvencyStandart Based on World Bank Revised Principles for Effective Creditor Rights and Insolvency Systems and UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Revised edition. United Nations Publications, 2005, p. 5.*

suteikti savo verslui korporatyvinę formą, nors jis vis dėlto išliko jo asmenine investicija, asmenine veikla, asmeniniais verslo sandėriais, jis tik faktiškai sukurdavo *alter ego* įkurdamas bendrovę kaip nominalų įrankį“⁴¹. Tikrąją savo reikšmę bendrovė įgijo tik tapdama kvazi – atviro tipo bendrove (čia derėtų priminti, kad A. Berle nepriskyrė atviro tipo bendrovei šiandien, atrodytų, būtinų predikatų – viešos akcijų prekybos) – „bendrove, kurioje atsiradus daugybei savininkų buvo iš esmės atskirta nuosavybė ir valdymas“ (faktiškai atviro tipo bendrovei būdingas ne tik valdymo ir nuosavybės atskyrimas, bet ir didelis kapitalo sutelkimas). Šio atskyrimo laipsniai gali būti labai skirtingi – nuo visiško nuosavybės ir valdymo atskyrimo (tokia nuosavybės dispersija yra daugiau teorinis modelis, nes atviro tipo bendrovėje neišvengiamai susiformuoja *de facto* ar *de jure* lemiamą įtaką turinti akcininkų grupė, tačiau tai nekeičia perskyros tarp nominalistinio ir realistinio bendrovės modelio prasmės, nes vis dėlto čia išlaikomas dvigubas nuosavybės santykis) iki visiško susiliejimo. Pirmuoju atveju yra realistinis bendrovės modelis, antruoju – nominalinis⁴².

REALISTINIS BENDROVĖS MODELIS

Realistinį modelį geriausiai iliustruoja atviro tipo bendrovė, kurios savininkai – nuolat besikeičiantys investuotojai akcijų biržoje. Jų reikalavimai valdymo organams neapsiriboja pelno maksimizavimu, jie dažnai labiau suinteresuoti įvairiomis manipuliacijomis, didinančiomis pačių akcijų vertę⁴³. Tokia „bendrovė iš tiesų jau niekam nebepriklauso. Aišku, teisiškai ji išlieka nuosavybe, bet akcininkų – daugybė, jie nežinomi ir išsibarstę. Jų nuosavybė yra juridinė abstrakcija, o ne realybė“⁴⁴. Faktiškai vienas turtas tuo pačiu metu ekonomine ir teisine prasme yra dviejų savininkų, bet „vienam iš jų nuosavybės teise priklauso kapitalo vertė, o kitam funkcionuojančiam kapitalistui (bendrovei) – naudingumo vertė, galimybė išgauti vidutinėmis sąlygomis vidutinę vertę“. Jei norėtume bendriausia prasme apibrėžti valdymo organo pareigą veikti išimtinai bendrovės interesais, tai ir būtų pareiga kurti naudingumo vertę (jurisprudencijoje, be akcininkų pelno didinimo doktrinos, nurodomos moralinio

---

⁴¹ Berle A., Means G. C. *The Modern Corporation and Private Property*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 1991, p. 5.

⁴² Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // *Jurisprudencija: Lietuvos teisės universitetas*, 2004, t. 55 (47), 68-77.

⁴³ Iwai K. *Persons, Things and Corporations. The Corporate Personality Controversy and Comparative Corporate Governance* // *American Journal of Comparative Law*, 1999.

⁴⁴ Fourastie J. et Lalef A. *Revolution l'Onest.* – Paris, 1967, p. 107.

minimumo arba aplinkinių interesų doktrinos, tačiau naudingumo vertės kūrimo požiūriu jos vis dėlto yra antrinės)⁴⁵.

NOMINALINIS BENDROVĖS MODELIS

Nominalinėje bendrovėje fizinis asmuo arba asmenų grupė turi didžiąją dalį akcijų, taigi jie veiksmingai įgyvendina nuosavybės teisę⁴⁶. Tokio modelio bendrovė valdymo modeliu panašiausia į neribotos atsakomybės juridinius asmenis. Realistinio modelio bendrovė susiduria su veiksmingos valdymo organų kontrolės problema – galimu direktorių piktnaudžiavimu fiduciarinėmis pareigomis, tuo tarpu nominalinėje bendrovėje opiausias klausimas – dominuojančio akcininko piktnaudžiavimas korporatyvinės formos privilegijomis, ypač ribota atsakomybe, pažeidžiant kreditorių, tokių kaip tiekėjai, nuomotojai, darbuotojai, klientai ir ieškovai, žalos bylose interesus.

Nominalinėje bendrovėje nebelieka dvigubo nuosavybės santykio, būdingo jau aptartai realistinio modelio bendrovei. Aišku, teisiškai jis išlieka, tačiau praktiškai nebeveikia visa valdymo organų priežiūros sistema. Tokia bendrovė suteikia akcininkui galimybę vykdyti veiklą specialiai tam atskirtu nuosavybės aktyvu (ir tai atitinka rinkos ekonomikos interesus), tačiau iškelia naują uždavinį jurisprudencijai – kad ir kur būtų bendrovės „svorio centras“, neigiamų pasekmių – valdymo organų arba akcininkų piktnaudžiavimo – neišvengiama. Šią būtinybę ypač jaučia kontinentinės teisės šalys, kurių teismai neturi tokių plačių įgaliojimų kaip anglosaksų teismai. Todėl, pasak italų autoriaus A. Frignani, ryškėja „nauja bendrovės teisių tendencija – pripažinti, kad yra poreikis turėti skirtingas taisykles, atsižvelgiant į bendrovės dimensijas: juk jau seniai egzistuoja specialūs reikalavimai atviro tipo bendrovėms, kurių akcijomis prekiaujama biržose, bet uždaro tipo, ypač šeimos bendrovėms, dar teks juos sukurti“⁴⁷.

Taigi nominalinėje bendrovėje ne tik labai susilpnėja teorinės prielaidos taikyti ribotą atsakomybę, bet kartu atsiranda reali galimybė dalyviui piktnaudžiauti, pakenkiant trečiųjų asmenų interesams⁴⁸.

---

⁴⁵ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999. P. 256.

⁴⁶ Iwai K. Persons, Things and Corporations. The Corporate Personality Controversy and Comparative Corporate Governance // American Journal of Comparative Law, 1999, p. 629.

⁴⁷ Frignani A., Elia G. Italian Company Law. Milan, 1992, p. 5.

⁴⁸ Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija: Lietuvos teisės universitetas, 2004, t. 55 (47), 68-77

RIBOTOS ATSAKOMYBĖS NETAIKYMO PAGRINDAI

Ribota juridinio asmens civilinė atsakomybė gali išnykti, esant tam tikroms aplinkybėms.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, kad „juridinis asmuo neatsako pagal juridinio asmens dalyvio prievolės, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievolės, išskyrus įstatymuose arba juridinio asmens steigimo dokumentuose numatytus atvejus.“ Tai reiškia, kad juridinis asmuo pagal savo prievolės atsako kaip savarankiškas teisės subjektas jam nuosavybės ar patikėjimo teise priklausančiu turtu, išskyrus atvejus, kai įstatymuose, reglamentuojančiuose konkrečias juridinių asmenų teises formas, arba bet kurio juridinio asmens steigimo dokumentuose yra numatyti atvejai, kai juridinio asmens dalyviai pagal juridinio asmens prievolės atsako savo turtu. Pavyzdžiui, kadangi valstybės ar savivaldybės įmonė nuosavybės teise priklauso atitinkamai valstybei ar savivaldybei⁴⁹, pagal šių įmonių prievolės atitinkamai valstybė ar savivaldybė atsako subsidiariai⁵⁰. Ribota juridinio asmens civilinė atsakomybė gali išnykti ir pagal sutartį⁵¹.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalyje yra numatyta, kad „kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens dalyvio nesažiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai.“ Įstatymuose, reglamentuojančiuose konkrečias juridinių asmenų teises formas, gali būti nustatyta tik absoliuti juridinio asmens dalyvių atsakomybė pagal juridinio asmens prievolės. Tai reiškia, kad negali būti plečiami minėto 2.50 straipsnio 3 dalyje numatyti pagrindai. Juridinio asmens dalyviai ar steigėjai juridinio asmens dalyvio atsakomybės atvejus gali nurodyti juridinio asmens steigimo dokumentuose, nesvarbu, tokia galimybė yra numatyta konkrečią teisinę formą reglamentuojančiuose įstatymuose ar ne.

Minėta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalis nustato išimtį, kada pagal juridinio asmens prievolės gali būti atsakingas juridinio asmens dalyvis. Tokia juridinio asmens dalyvio atsakomybė atsiranda dėl nesažiningų dalyvio veiksmų. Esant šiai išimčiai, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolės savo turtu subsidiariai.

---

⁴⁹ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas (Valstybės žinios, 2004. Nr. 4-24).

⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 14 d. nutartis c.b. AB „Grafobalt“ v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kiti., Nr. 3K-3-299/1999.

⁵¹ Levickaitė I. Ar Lietuvos įstatymai leidžia pakelti akcinės bendrovės atsakomybės šydą? // International Journal of Baltic Law, 2004 Dec., Vol. 1, Nr. 4, p. 19.

Norint taikyti šią nuostatą, turi būti nustatytos šios objektyvios ir subjektyvios aplinkybės⁵²:

- juridinio asmens negalėjimas įvykdyti savo prievolių;
- priežastinis ryšys tarp negalėjimo įvykdyti prievolės ir juridinio asmens dalyvio veiksmų;
- negalėjimą įvykdyti prievolės lėmusių veiksmų nesąžiningumas.

Pirmosios dvi aplinkybės priskirtinos tai aplinkybių grupei, kurias įrodyti ir patvirtinti nėra sudėtinga, jeigu jos egzistuoja objektyvioje tikrovėje.

Tuo tarpu praktikoje daugiausia sunkumų kyla įrodinėjant dalyvio nesąžiningumą. Antai Civilinio kodekso 6.66 ir 6.67 straipsniuose, reglamentuodamas kreditoriaus teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius *actio Pauliana* būdu, įstatymų leidėjas pateikia sąrašą aplinkybių, kurioms esant nesąžiningumas yra preziumuojamas, tačiau Civilinio kodekso 2.50 str. 3 daliai įgyvendinti tokių sąlygų įstatymų leidėjas nesudarė, t. y. dalyvio nesąžiningumo buvimo klausimą iš esmės sprendžia teismas, o sąžiningumas, žinia, yra preziumuojamas.

Mūsų valstybės civilinės (įmonių) teisės doktrinoje siūloma dalyvio nesąžiningumą patvirtinančias aplinkybes skirstyti taip:

- dalyvis neužtikrina nuo jo priklausančių juridinio asmens veiklai nustatytų teisės aktų reikalavimų laikymosi (nereguliariai šaukiami dalyvių susirinkimai, tiesiogiai duodami nurodymai kitiems juridinio asmens valdymo organų nariams, netinkamai tvarkoma finansinė apskaita, maišomas asmeninis dalyvio ir juridinio asmens turtas, pažeidžiamos juridinio asmens kapitalo formavimo taisyklės);
- dalyvis neatlieka veiksmų, kurių galima būtų tikėtis iš rūpestingo dalyvio, arba atlieka veiksmus, bloginančius juridinio asmens finansinę padėtį (pasirenkamas neadekvatus juridinio asmens kapitalas, sudaromos dalyvio ir juridinio asmens sutartys nenaudingos juridiniam asmeniui);
- juridinis asmuo įsteigiamas tam, kad dalyvis išvengtų atsakomybės (dėl dalyvio veiksmų juridinio asmens kreditorius mano, kad sutartį sudaro su dalyviu, bet sudaro su juridiniu asmeniu).

Taip pat išskiriamos tokios dalyvio nesąžiningumui nustatyti svarbios aplinkybės:

---

⁵² Augustaitis A. Akcininko atsakomybė (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievoles. //Juristas, 2004.

- ar dalyvis turi įtakos juridinio asmens dalyvių susirinkime;
- ar nesąžiningus veiksmus dalyvis atlieka tyčia, ar dėl neatsargumo, dėl informacijos ar kvalifikacijos stokos;
- ar juridinio asmens kreditorius turėjo galimybę sužinoti, ar dalyvis elgiasi sąžiningai ir kokios juridinio asmens galimybės įvykdyti prievolę.

Todėl būtų galima daryti pagrįstas išvadas, kad, norint taikyti Civilinio kodekso 2.50 str. 3 dalies nuostatas, turi būti nustatyta, kad realiai yra tokios esminės aplinkybės:

- steigėjas (dalyvis), juridinio asmens nuosavybės savininkas ar kitas asmuo naudojasi teise duoti tam juridiniam asmeniui privalomus nurodymus arba naudojasi kitomis galimybėmis veikti jo veiksmus;
- priežastinis ryšys tarp naudojimosi šiomis teisėmis bei galimybėmis ir juridinio asmens nemokumo (bankroto);
- juridinis asmuo neturi pakankamai turto atsiskaityti su kreditoriais.

Be šių aplinkybių, papildomai gali būti įrodinėjamos tokios aplinkybės kaip įmonės įsteigimas apgaulės tikslais, t. y. tiesioginė intencija apriboti fizinio asmens atsakomybę, jos steigimo dokumentuose nenurodytos arba netinkamos veiklos vykdymas ir pan.⁵³.

AKCININKO ATSAKOMYBĖ

Atsižvelgiant į tai, kad ne kiekviena bendrovė gali būti akcininko piktnaudžiavimo priemonė, galima daryti prielaidą, kad ir ne kiekvienas akcininkas gali būti atsakomybės subjektu⁵⁴.

Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalis, numatanti juridinio asmens dalyvio atsakomybę už juridinio asmens prievoles šiam esant nemokiam dėl dalyvio nesąžiningų veiksmų, taikoma labai plačiam subjektų ratui. Ji apima visų rūšių juridinio asmens dalyvio civilinę atsakomybę už nesąžiningus veiksmus: ir viešo, ir privataus, ir ribotos, ir neribotos atsakomybės. Atsižvelgiant į tai, kad dauguma privačių ribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų yra korporacinės formos (akcinės bendrovės⁵⁵, uždarnosios akcinės bendrovės, kredito unijos⁵⁶, kooperatinės bendrovės⁵⁷, žemės ūkio bendrovės⁵⁸,

⁵³ Augustaitis A. Akcininko atsakomybė (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievoles. //Juristas, 2004.

⁵⁴ Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija: Lietuvos teisės universitetas, 2004, t. 55 (47), 68-77

⁵⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 2003. Nr. 123 – 5574.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 45 – 1289.

bankai⁵⁹, draudimo įmonės⁶⁰), toliau bus nagrinėjama tik korporacinės formos juridinio asmens dalyvio (akcininko) atsakomybė.

Akcinių bendrovių įstatyme pateiktas akcininko apibrėžimas taip pat nėra šiuo požiūriu labai informatyvus – pateikiamas tik subjektų, galinčių tapti akcininkais, sąrašas. Akcinių bendrovių įstatymo 3 straipsnyje numatyta, kad „akcininkai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie turi įsigiję bendrovės akcijų“⁶¹, o Civilinio kodekso 2.45 straipsnyje nurodyta, kad „juridinio asmens dalyvis (akcininkas, narys, dalininkas ir pan.) yra asmuo, kuris turi nuosavybės teisę į juridinio asmens turtą, arba asmuo, kuris nors ir neišsaugo nuosavybės teisių į juridinio asmens turtą, bet įgyja prievolinių teisių ir (ar) pareigų, susijusių su juridiniu asmeniu“. Todėl išsamiau akcininko sampratą galima apibrėžti, aptariant konkrečias akcininko teises ir pareigas.

Pažvelgus į bendrovės valdymo schemą matyti, kad ne dėl bet kokio akcininko veiksmų bendrovė gali tapti nemoki. (Terminas „nemoki bendrovė“ čia vartojamas kaip bendrovės negalėjimo įvykdyti prievolės sinonimas, atsiribojant nuo Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatyme apibrėžtos prasmės). Visų pirma todėl, kad būtent bendrovės valdymo organas, o ne akcininkas turi nedeleguotiną pareigą priimti verslo sprendimus. Antra, strateginiai sprendimai, kurie yra akcininko kompetencija, priimami kolegialiai, balsų dauguma. Akcininkas *ex officio* veikia dviem būdais – individualiai, kaip dalyvis, ir kolegialiai, kaip juridinio asmens organas (vienanarėje bendrovėje) arba jo narys. Individualiai akcininkas veikia kaip bendrovės steigėjas (nes Lietuvoje galioja privalomas reikalavimas steigėjui įsigyti bendrovės akcijų), kaip akcijas apmokantis asmuo ir taip užtikrinantis bendrovės teisinę egzistenciją. Jis taip pat turi individualias turtines teises – gauti bendrovės pelno dalį, likviduojamos bendrovės turto dalį ir pan. bei tam tikras neturtines teises – dalyvauti akcininkų susirinkimuose, gauti informaciją, reikalauti, kad valdymo organai atlygintų žalą, samdyti audito įmonę bendrovės veiklai iširti bei kitas įstatymų ir įstatų numatytas teises. Kolegialiai akcininkai atlieka visuotiniam akcininkų susirinkimui priskirtas funkcijas – keičia ir pildo bendrovės įstatus, renka valdymo organus ir audito įmonę, tvirtina metinę finansinę atskaitomybę, priima nutarimus didinti arba mažinti įstatinį kapitalą, perleisti ilgalaikį turtą, t.y. faktiškai įgyvendina valdymo organų kontrolės funkcijas. Individualių akcininko pareigų

---

⁵⁷ Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 57 – 2296.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 1991, Nr. 13 – 328.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 54 – 1832.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94 – 4246.

⁶¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 123 – 5574.

nevykdymas, nors ir gali būti kvalifikuojamas kaip neteisėta veika, nesukelia atsakomybės už bendrovės prievoles (išskyrus sutartinę steigėjo atsakomybę).

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalį akcininkas gali būti pripažintas atsakingu už bendrovės prievoles tik tuo atveju, jei jo *veikla* padarė žalą, dėl kurios bendrovė negalėjo įvykdyti prievolės kreditoriui. Tam, kad atsirastų atsakomybei kilti būtinas *priežastinis ryšys*, akcininkas ne tik turi turėti kontrolės įgyvendinimo galimybę, bet ir ja naudotis, pažeisdamas pareigą elgtis sąžiningai. Taigi atsakomybės subjektu gali būti tik akcininkas, galintis daryti lemiamą įtaką bendrovei⁶².

Teorinę netiesioginės įtakos galimybę suteikia kolektyvinių teisių įgyvendinimas, bet faktiškai kiekvienu atveju akcininkas ir administracijos vadovas (t.y. juridinio asmens organas ir valdymo organas) gali būti pasiskirstę pareigomis skirtingai.

Faktiškai akcininkas gali kontroliuoti bendrovės valdymo organų kasdienes verslo sprendimus – veikti kaip *quasi* valdymo organas. Jis gali taip pat turėti valdybos nario ir (ar) administracijos vadovo įgaliojimus. Todėl nuoseklu būtų kelti klausimą, ar kiekvienu atveju kylanti atsakomybė už „nesąžiningus veiksmus“ teisine prasme yra akcininko atsakomybė, ar dalyvio ir valdymo organo atsakomybės sutapimas viename subjekte yra atsitiktinis?

Atrodytų, kad bendrovių teisės raida vienareikšmiškai pabrėžė nedeleguotą valdymo organo pareigą bendrovei. Todėl akcininkas, jei tuo pačiu metu yra ir administracijos vadovas, atsakingas kreditoriams visų pirma kaip valdymo organas arba jo narys. Tokią prielaidą galima daryti ir iš nusistovėjusios teismų praktikos šiuo klausimu. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-383/2000 konstatavo, kad „tais atvejais, kai bendrovės valdymo organo narys kartu yra ir bendrovės akcininkas, jo, kaip akcininko, ir jo, kaip bendrovės valdymo organo nario, interesai gali nesutapti. Taip pat gali nesutapti ir bendrovės ir jos akcininkų interesai, tačiau vienokių ar kitokių asmeninių interesų turėjimas neatleidžia bendrovės valdymo organo nario nuo jo fiduciarinės pareigos veikti išimtinai bendrovės interesais“⁶³.

Nagrinėjamu klausimu paminėtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis, c. b. Nr. 3K-3-124/2004. Šioje byloje ieškovas UAB „Goellner spedition“ ieškiniu prašė priteisti iš atsakovų S. Beinoriaus ir J. Beinorienės solidariai Klaipėdos apygardos teismo sprendimu ieškovo

⁶² Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija: Lietuvos teisės universitetas, 2004, t. 55 (47), 68-77

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Sangreta“, c. b. Nr. 3K-3-383/2000.

naudai priteistą sumą. Ieškovas nurodė, kad atsakovai turi po 50 procentų UAB prekybos namai „Baninis“ (toliau – UAB „Baninis“) akcijų. Klaipėdos apygardos teismas 2002 m. spalio 15 d. sprendimu priteisė iš UAB „Baninis“ ieškovui 113'131,95 Lt dėl krovinių praradimo, vykdant krovinių pervežimo sutartį. Atsakovų nesąžiningi veiksmai sumažino UAB „Baninis“ turtą ir pajamas, dėl to bendrovė negalėjo įvykdyti teismo sprendimo. Dėl nesąžiningų atsakovų veiksmų UAB „Baninis“ neturi turto ir pajamų, iš kurių galima įvykdyti įsiteisėjusį sprendimą, faktinė bendrovės veikla perkelta į UAB „Transbaninis“, skolas paliekant trečiajam asmeniui. Todėl yra pagrindas taikyti atsakomybę atsakovams pagal Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalį.

Teisėjų kolegija pabrėžė, kad „Juridinis asmuo atsako pagal savo prievoles jam nuosavybės teise ar patikėjimo teise priklausančiu turtu. Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad juridinis asmuo neatsako pagal juridinio asmens dalyvio prievoles, o pastarasis neatsako pagal juridinio asmens prievoles, kartu numatyta išimtis, kad juridinis asmuo ir jo dalyvis gali atsakyti vienas už kito prievoles, kai tai numatyta įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose. Kita išimtis numatyta Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalyje, kuri nurodo, kada pagal juridinio asmens prievoles gali atsakyti juridinio asmens dalyviai. Civilinio kodekso 1.5 straipsnio 1 dalis įtvirtina civilinių teisinių santykių subjektų pareigą elgtis teisingai, protingai ir sąžiningai, taigi ir juridinio asmens dalyviai privalo elgtis, laikydamiesi nurodytų principų. Pareigos elgtis sąžiningai nevykdymas reiškia asmens kaltus veiksmus, sukeliančius civilinę atsakomybę (Civilinio kodekso 6.248 straipsnio 3 dalis). Būtent juridinio asmens dalyviui pagal Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalį atsiranda dėl jo nesąžiningų veiksmų. Ši norma nustato papildomą atsakomybę juridinio asmens dalyviams, kad jie negalėtų piktnaudžiauti galimybe išvengti turtinės atsakomybės, prisidengdami ribota turtine atsakomybe, tais atvejais, kai jų veiksmai lemia, kad juridinis asmuo negali iki galo įvykdyti prievolės kreditoriui ir jos siekta išvengti nesąžiningais veiksmais. Nesąžiningų veiksmų konstatavimas ir reiškia juridinio asmens dalyvio kaltę. Taigi nustatius, kad atsakovai, kaip juridinio asmens dalyviai, atliko nesąžiningus veiksmus ieškovo (kreditoriaus) atžvilgiu, laikytina, kad jis kaltas dėl nesąžiningų veiksmų atlikimo“⁶⁴.

Kalbant apie akcininkų įtaką juridinio asmens valdymo organams paminėtina, kad bendra bendrovės valdymo taisyklė – akcininkai neturi teisės kontroliuoti kasdieninės bendrovės vykdomosios veiklos. Ši teisė *ex officio* priklauso valdymo organams – direktorių valdybai, o jei ji nesudaroma, deleguojama administracijos vadovui. Kai kurios

---

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Goellner spedition“ v. S. Beinorius, c. b. Nr. 3K-3-124/2004

valstybės leidžia nukrypti nuo bendros taisyklės, pavyzdžiui, JAV Revised Model Business Corporation Act suteikia galimybę akcininkams sudaryti sutartis dėl bendrovės valdymo, deleguojant valdymo organo funkcijas vienam arba keletui akcininkų⁶⁵. Tokia galimybė numatyta ir Belgijos uždaro tipo bendrovės akcininkams. Tokiu atveju ne tik pats akcininkas vykdo valdymo funkcijas, bet ir prisiima jo pareigas.

Tačiau ir be tokio susitarimo akcininkai turi galimybę įgyvendinti kontrolę per savo įgaliojimus, keisti įstatus ir tvirtinti esminius pokyčius bendrovėje⁶⁶. Šiuo atveju galioja principas, kad akcininkai gali veikti savo asmeninių interesų labui, neturėdami jokių fiduciarinių pareigų kitiems akcininkams ir kreditoriams. Bet jei akcininkas ima įgyvendinti tiesioginę kontrolę, perimdamas valdymo organo funkcijas, jis turėtų perimti ir pareigas, ir atsakomybę.

LEMIAMA AKCININKO ĮTAKA BENDROVEI

Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas pateikia tiesioginės ir netiesioginės kontrolės bei dominavimo sąvokas, apibrėždamas pagrindinės ir antrinės bendrovės statusą. Laikoma, kad bendrovė yra patronuojanti, jei ji kitoje bendrovėje, kuri yra jos dukterinė bendrovė, tiesiogiai ir (ar) netiesiogiai turi balsų daugumą arba tiesiogiai ar netiesiogiai gali daryti lemiamą įtaką kitai bendrovei⁶⁷. Jurisprudencijoje taip pat galimos dvi sąvokos, kalbant apie akcininko įtaką bendrovei. Tai *kontrolė* ir *dominavimas*⁶⁸. Šios sąvokos leidžia atskirti du skirtingus akcininko įtakos bendrovei pagrindus – kontrolinio akcijų paketo nuosavybės arba įtakos bendrovei, neatsižvelgiant į faktinį akcijų skaičių. Kontroliuojančiu paprastai laikomas akcininkas, turintis didžiąją bendrovės akcijų dalį, o dominuojančiu – įgyvendinantis bendrovės kasdieninės veiklos kontrolę. Smulkusis akcininkas taip pat gali tapti dominuojančiu, jei tiesiogiai arba netiesiogiai gali daryti lemiamą įtaką bendrovei. Todėl galima padėtis, kai bendrovėje valdymas ir nuosavybė tampa nebeatskiriami, bendrovė tampa nominali, net jei nė vienas akcininkas neturi nuosavybės teise akcijų daugumos. Pavyzdžiui, JAV teismai neskiria smulkiųjų ir stambiųjų akcininkų, jei jie faktiškai daro lemiamą įtaką bendrovei⁶⁹. Teismai juos priskiria vienai grupei ir taiko jiems valdymo organo fiduciarinių pareigų standartą. Anglijos teisė tokiu atveju taiko „*shadow director*“ institutą, pagal kurį kontroliuojantis akcininkas, jei įrodoma, kad vykdo direktoriaus funkcijas, atsako pagal bendrąsias atsakomybės

⁶⁵ Carsten Alting, *Piercing the Corporate Veil in American and German Law – Liability of Individuals and Entities; a Comparative View*. Tulsa Journal of Comparative and International Law. 1995. Spring.

⁶⁶ Sheikh S., Rees W. *Corporate Governance and Corporate Control*. – London: Cavendish Publishing Limited, 1995, p.61.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 2003. Nr. 123 – 5574, 5 straipsnis.

⁶⁸ Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija: Lietuvos teisės universitetas, 2004, t. 55 (47), 68-77

⁶⁹ Siegel M. *he Erosion of the Law of Controlling Shareholders*. Delaware Journal of Corporate Law, 1999.

taisykles, taikomas direktoriams už žalą bendrovei⁷⁰. Faktiškai abiem metodais, nors ir skirtingais būdais, pasiekiamas tas pats rezultatas – tiesioginiam valdymui taikomas fiduciarinių pareigų standartas. Ši praktika galėtų būti sėkmingai perimta ir Lietuvos teismų. Jiems turėtų būti taikoma Civilinio kodekso 2.50 straipsnio 3 dalis – laikomasi paprasto principo – fiduciarinės pareigos kyla iš valdymo funkcijos, todėl kartu su teisėmis turi būti perimtas ir analogiškas atsakomybės standartas.

PRIEVOLĖS KILMĖS ĮTAKA AKCININKO ATSAKOMYBEI

Akcinių bendrovių įstatymas, atrodytų, pateikia užtektinai netiesioginių kreditorių apsaugos priemonių (pavyzdžiui, reikalavimas turėti minimalų įstatinį kapitalą ir pareiga teikti finansinę informaciją, bendrovės ir akcininkų turto atskirumas – skolindamasi iš savo akcininkų bendrovė neturi teisės įkeisti akcininkams savo turto, pareiga bendrovės laiškuose ir dokumentuose teikti duomenis apie faktinę bendrovės padėtį, vidinių sandorių kontrolė – reglamentuojama turto įsigijimo iš akcinės bendrovės steigėjo tvarka ir kt), kurių svarbiausios – reikalavimai, keliami minimaliam akciniam kapitalui, pareiga teikti finansinę informaciją ir įtvirtinta bendrovės pareiga veikti išimtinai savo interesais. Tokių priemonių turėtų užtekti, jei svarbiausias bendrovės tikslas – siekti maksimalizuoti pelną, nes kreditoriai galėtų adekvačiai įvertinti būsimą riziką. Tokia padėtis visiškai atitiktų ir bendrovių teisės teoriją, teigiančią, kad ekonomine prasme bendrovės atsiradimas reiškia tiesiog sutartinės atsakomybės perkėlimą: bendrovės konstruktu ribotos atsakomybės režimu sukuriama rizikos paradigma, kuri verslo nesėkmės riziką perkelia tiesiogiai kreditoriui, o ne akcininkui. Tačiau dėl tam tikrų aplinkybių ši paradigma gali būti pakeista. Pavyzdžiui, jei bendrovė prisiima sau nepalankius, bet akcininkui naudingus sprendimus, vargu ar ribota bendrovės atsakomybė gali apsaugoti subjektą, darantį lemiamą įtaką bendrovės veiklai, nuo kreditorių reikalavimų⁷¹. Spręsdami šį klausimą teismai atsižvelgia į *kreditoriaus asmenybę*: teismai labai nenoriai naikina ribotą atsakomybę, jei kreditorius yra „verslo“ kreditorius. Pagrindinis motyvas – savarankiškai prisiimti verslo kreditoriaus sutartinius santykius, turint visas galimybes prieš tai iširti bendrovės mokumą bei reikalauti užtikrinti prievolės⁷². Didelę įtaką turi ir *prievolės kilmė*. Atsižvelgdamas į tai, ar prievolė kilo iš sutarties, ar iš delikto, teismas

⁷⁰ Kriaučiūnas D. Įmonių grupės: reglamentavimas Europos Bendrijos ir Lietuvos teisėje // Teisė: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. T. 38, p. 42.

⁷¹ Kriaučiūnas D. Įmonių grupės: reglamentavimas Europos Bendrijos ir Lietuvos teisėje // Teisė: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. T. 38, p. 44.

⁷² Jensen D., Adcox J. Inadequate Capitalization of the Construction Firm: Piercing Corporateness Under the Alter Ego Theory. Annual Conference Purdue University, 2000. April. Prieiga per internetą <<http://asceditor.unl.edu/archives/2000/jensen00a.htm>> [žiūrėta 2009 01 16].

gali priimti skirtingą sprendimą, esant panačiai akcininko veiksmų sudėčiai. Žalos bylose teismai daug noriau pripažįsta akcininką atsakingu už bendrovės įsipareigojimą. Sutartiniuose santykiuose preziumuojama, kad kreditorius turėjo galimybę iš anksto įvertinti riziką.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad ne kiekviena įsteigta bendrovė yra *de facto* bendrovė, nes joje neišlaikoma dvipakopė nuosavybės sistema. Realią korporatyvią struktūrą turinčioje bendrovėje egzistuoja valdymo organų efektyvios atsakomybės akcininkams ir kreditoriams problema, o nominalioje bendrovėje reikia apsaugoti kreditorius ir smulkiuosius akcininkus nuo dominuojančio akcininko piktnaudžiavimo.

UŽSIENIO TEISĖS SISTEMŲ PATIRTIS

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso norma, numatanti išimtį iš visose teisės sistemose žinomo ribotos akcininkų atsakomybės principo, nėra tik „dar vienas“ Lietuvos teisės ypatumas, o yra tam tikra forma, žinoma kiekvienoje šiuolaikinėje teisės sistemoje, įskaitant šiame darbe analizei pasirinktas Šveicarijos ir JAV teisės sistemas⁷³.

ŠVEICARIJOS PATIRTIS

Šveicarijoje akcininko atsakomybės už bendrovės prievoles problema yra aktualiausia koncernuose – motininėse ir dukterinėse bendrovėse. Akcininko (motininės bendrovės) atsakomybė už bendrovės (dukterinės) prievoles (vok. *Durchgriff*) Šveicarijos teisės sistemoje reiškia, kad tam tikrais atvejais teismai gali ignoruoti formalų juridinio asmens autonomiškumą ir, spręsdami atsakomybės klausimus, vertinti realius ekonominius santykius. Motininės bendrovės atsakomybė už dukterinės bendrovės prievoles laikoma pagrįsta tais atvejais, kai rėmimasis teisiniu dukterinės bendrovės savarankiškumu traktuotinas kaip piktnaudžiavimas teise, kuris yra draudžiamas pagal Šveicarijos civilinio kodekso 2 straipsnį. Pavyzdiniai tokio piktnaudžiavimo atvejai, esant koncerno santykiams, yra panašūs į jau minėtame Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare išvardintuosius:

- pernelyg mažas dukterinės bendrovės kapitalas (*Unterkapitalisierung*);

---

⁷³ Žukas T. Akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. // Vadovo pasaulis, 2003, Nr. 1.

- faktinis motininės bendrovės vadovavimas dukterinės bendrovės veiklai (*Fremdststeuerung*);
- atvejai, kai dukterinė bendrovė tėra motininės bendrovės, kaip stambiausio arba vienintelio akcininko, interesų įgyvendinimo priemonė, t. y. neturi savarankiško ekonominio tikslo (*Verfolgung von Sonderinteressen der Muttergesellschaft*);
- veiklos sričių ir turto sumaišymas, t. y. nepakankamas dukterinės bendrovės teisinio savarankiškumo išsaugojimas (*Sphären- und Vermögensvermischung*);
- motininės bendrovės veiksmai, kuriais kreditoriams klaidinamai sukeliama pagrįsti lūkesčiai / tikėjimas, kad motininė bendrovė asmeniškai atsakys už dukterinės bendrovės prievoles (*Erwecken des Anscheins einer persönlichen Verpflichtung der Muttergesellschaft*).

Analizuojant bendrovės, turinčios vienintelį akcininką, situaciją bei galimybes riboti piktnaudžiavimą teise pabrėžtina, kad Šveicarijos bendrovių teisės specialistai atkreipia dėmesį į tai, kad nors bendrovė, turinti vienintelį akcininką, kaip atskiras juridinis asmuo, ir pats akcininkas, kaip fizinis ar juridinis asmuo, yra du skirtingi teisės subjektai, nagrinėjant šią „netipinę“ bendrovės formą, nederėtų pamiršti, kad galiausiai abu minėti subjektai valdomi tos pačios valios. Todėl, sprendžiant bendrovės, turinčios vienintelį akcininką, atsakomybės klausimus, tam tikrais atvejais turi būti atsižvelgiama į faktinius ekonominius santykius. Šveicarijos teisėje tokio akcininko galimybės piktnaudžiauti savarankiška bendrovės atsakomybe ribojamos sunkiai į lietuvių kalbą išverčiamo *Durchgriff* (vok. *durch* – per, pro; *Griff* – pagriebimas, nutvėrimas; suprantamas kaip: *de facto* už tam tikras bendrovės prievoles atsakingo / atsakyti turinčio asmens „pagriebimas“, nepaisant ribotos atsakomybės principo) instituto, kuris reiškia:

- akcinės bendrovės ir akcininko turto atskyrimo principo panaikinimą, ribotos atsakomybės juridinio asmens pagalba (dirbtinai) sukurtos ribos tarp bendrovės ir akcininko turto ištrynimą;
- juridinio asmens, kaip atskiro teisės subjekto, subjektyvumo nepaisymą;
- juridinio asmens teisinės formos ir formalaus savarankiškumo / nepriklausomumo ignoravimą;
- bendrovės ir jos dalyvių sutapatinimą anglų-amerikiečių teisės šeimoje paplitusio termino *piercing / lifting the corporate veil* (bendrovės „šydo perdūrimas / pakėlimas“) prasme.

Kaip minėta, pagal Šveicarijos teisę akcininkas bus patrauktas atsakomybėn už bendrovės prievoles tais atvejais, kai jo siekis išvengti savo atsakomybės, ją perkeliant ribotos atsakomybės juridiniam asmeniui, bus pripažintas piktnaudžiavimu teise, kuris draudžiamas pagal Šveicarijos civilinio kodekso 2 straipsnį. Pavyzdžiui, Šveicarijos aukščiausias federalinis teismas, nagrinėdamas bylą BGE 72 II 275 ff, nusprendė, kad motininė bendrovė gali būti įpareigota atsakyti už dukterinių bendrovių prievoles tuo atveju, jei *de facto* ji turėjo tokią didelę įtaką pastarosioms, kad šios realiai nebevykdė savarankiškos veiklos.

Šveicarijos teisės doktrina ir teismų praktika kalba apie akcininko atsakomybę už bendrovės prievoles pirmiausia tais atvejais, kai bendrovė teturi vieną vienintelį akcininką. Tačiau pripažįstama, kad šis institutas gali būti aktualus ir tuomet, kai akcininkų yra daugiau. Aptariamas klausimas Šveicarijoje yra aktualiausias esant koncerno, t. y. dukterinės / dukterinių ir motininės bendrovių, santykiams. Akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles Šveicarijoje grindžiama civilinio kodekso 2 straipsnyje įtvirtintomis taisyklėmis (sąžiningo elgesio imperatyvu ir draudimu piktnaudžiauti teise) ir ypač šio straipsnio 2 dalyje nustatytu draudimu piktnaudžiauti teise (plg. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2, 1.5 str.). Kaip tik vadovaujantis piktnaudžiavimo teise bei įstatymo apėjimo (*fraude a la loi*) kriterijais, Šveicarijos teismų praktikoje sprendžiama, kada akcinės bendrovės, kaip ribotos atsakomybės bendrovės, institutas naudojamas priešingai jo tikslui ir funkcijai teisės sistemoje. Konstatavęs piktnaudžiavimo teise faktą, teismas gali neginti akcininko pozicijos (plg. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.137 str. 3 d.), kad pagal bendrą principą jis neatsako už bendrovės prievoles. Kiekvienas konkretus piktnaudžiavimo teise atvejis vertinamas mėginant *rasti protingą ir teisingą pusiausvyrą* tarp intereso išsaugoti akcininko ir bendrovės turto atskyrimo principą ir šio principo korekcijos poreikio, t. y. kreditorių teisėtų interesų apsaugos. Kvalifikuojant faktinę situaciją būtina remtis objektyviais kriterijais, iš kurių kaip itin svarbus yra išskiriamas (faktinis) priklausomybės (motininės ir dukterinės bendrovės, akcininko ir bendrovės) santykis, kartu pabrėžiant, kad akcininko atsakomybei pagrįsti vien šio elemento nepakanka. Šveicarijos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje itin akcentuojama, kad, vertindamas kiekvieną konkrečią situaciją ir taikydamas išimtį iš bendrojo ribotos akcininkų atsakomybės principo, teismas turi, be viso kito, įsitikinti, kad buvo piktnaudžiauta teise, itin dėmesingai atsižvelgti į individualias kiekvienos bylos aplinkybes ir vengti formuluoti bendras taisykles.

Lyginant šios valstybės teisinio reguliavimo mechanizmą su lietuviškuoju, pažymėtina, kad nors Šveicarijos civilinis kodeksas ir kiti aptariamą sritį reguliuojantys

įstatymai ir neturi tokios specialios taisyklės, kokia yra įtvirtinta mūsų Civilinio kodekso 2.50 str. 3 dalyje, analogiškai tikslai šioje valstybėje pasiekiami taikant Šveicarijos civilinio kodekso 2 straipsnyje įtvirtintus ir ilgametėje teismų praktikoje išaiškintus bendrojo draudimo piktnaudžiauti teise ir sąžiningo elgesio principus. Šie principai savo turiniu atitinka Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2, 1.5 straipsniuose įtvirtintas normas. Kaip tik todėl turtinga Šveicarijos teismų praktika ir teisės doktrina gali būti itin pravarti, mėginant suvokti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normas bei jų praktinio taikymo galimybes.

JAV PATIRTIS

JAV iš kitų valstybių išsiskiria keliais požymiais⁷⁴:

- pirma, bendrovių teisė didžiąja dalimi yra reguliuojama ne federaliniu, o valstijų lygiu;
- antra, daugelio valstijų įstatymai nenumato jokių įstatinio kapitalo reikalavimų steigiant ribotos atsakomybės bendroves, o tai itin padidina galimybes piktnaudžiauti ribotos atsakomybės institutu.

Dėl pastarosios priežasties darbe bus apsiribojama trumpesne šios valstybės praktikos analize, nes, žinant, kad Lietuvos akcinių bendrovių teisė numato sąlyginai aukštus įstatinio kapitalo reikalavimus, tiesioginis JAV praktikos pavydžių pritaikomumas mūsų valstybėje yra gana ribotas.

„PIERCING THE CORPORATE VEIL“ DOKTRINA

Verta pažymėti, kad įstatinio kapitalo reikalavimai kontinentinės teisės sistemose turi aiškia funkciją: jie yra, bent jau formaliai, minimalus kreditorių reikalavimų įvykdymo garantas ir kartu viena iš formalių tam tikros juridinio asmens formos prieinamumo sąlygų, turinčių užtikrinti bendrovės dalyvių ketinimų rimtumą. Nors klausimas, ar įstatinis kapitalas *de facto* atlieka šią funkciją, nėra neginčijamas, svarbu pažymėti, kad, nesant tokių reikalavimų, tiek įstatymų leidėjas, tiek teismų praktika vis tiek tam tikra forma privalo ginti sąžiningų kreditorių, ypač turinčių santykių su akcine bendrove ne savo noru (pavyzdžiui, deliktinės atsakomybės atveju), interesus. Kaip tik faktas, kad daugelio Amerikos valstijų įstatymai nenumato įstatinio kapitalo reikalavimų (kaip priemonės teisėtiems kreditorių interesams apsaugoti), ir grindžiama bendrovės teisės

---

⁷⁴ Žukas T. Akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. // Vadovo pasaulis, 2003, Nr. 11.

specialistų, atstovaujančių kontinentinei teisės tradicijai, nuomonė, kad JAV teismai kur kas dažniau ir drąsiau nei kontinentinės Europos teismai taiko *piercing / lifting the corporate veil* institutą. JAV teisės specialistai savo ruožtu mėgina akcentuoti, kad ribotos atsakomybės principas JAV teisės sistemoje yra labai įsitvirtinęs. Toks JAV teisės specialistų teiginys yra gerai suprantamas vis didėjančios teisės sistemų tarpusavio konkurencijos požiūriu: kuo tvirčiau tam tikroje teisės sistemoje laikomasi ribotos akcininko (investuotojo) atsakomybės principo, tuo tokia sistema pajėgesnė pritraukti kiekvienoje valstybėje pageidaujamus kapitalo srautus. Daugelyje Amerikos valstijų akcininkų atsakomybės už bendrovės prievoles galimybės apsiriboja šiais trimis atvejais:

- tam tikrų bendrovių teisės formalumų, akcijų išleidimo, akcininkų susirinkimų, banko sąskaitos turėjimo ir kitų reikalavimų nesilaikymas (*failure to observe required corporate formalities*);
- naudojimas bendrovės kaip priemonės siekiant sukčiauti kreditorių atžvilgiu, paprastai įsteigiant įmonę su akivaizdžiai nepakankamu, potencialioms rizikoms neadekvačiu kapitalu (*gross undercapitalization*);
- atvejai, kai akcininkai / akcininkas naudoja bendrovę kaip *alter ego*, arba atvejai, kai akcininkai / akcininkas klaidina trečiuosius asmenis, kad jie / jis vykdo verslą kita nei akcinės bendrovės forma.

Amerikiečių nacionalinės teisės literatūroje pabrėžiama, kad dėl tokio griežto ribotos atsakomybės principo, esant koncerno santykiams, motininė bendrovė tik labai retais atvejais bus traukiama atsakomybėn už savo dukterinės bendrovės prievoles. Tuo tarpu tarptautinės verslo teisės specialistai pažymi, kad akcininkų atsakomybės klausimas priklauso prie labiausiai ginčijamų JAV teismuose .

„DEEP ROCK“ DOKTRINA

JAV teismuose be „*piercing the corporate veil*“ doktrinos, naudojamas ir kitas būdas apginti sąžiningus kreditorius, pasiekiant bendrovės akcininkus⁷⁵.

„Deep rock doctrine“ – tai doktrina, priimta JAV Aukščiausio Teismo byloje Taylor v. Standard Gas and Electric Co⁷⁶. Ši doktrina, žiūrint pačia siauriausia forma, sprendžia,

⁷⁵ Butrimienė G. Ar ribotos atsakomybės juridinių asmenų dalyviai, pagal bendrą taisyklę neatsakantys už bendrovės prievoles, gali būti patraukti civilinėn atsakomybėn? *International Journal of Baltic Law*, issue:4/2005, prieiga per internetą< www.ceeol.com>, [žiūrėta 2008 12 16].

⁷⁶ JAV Aukščiausio Teismo byla Taylor v. Standard Gas and Electric Co., U.S. 307 (1939).

kaip motininė bendrovė, paskolinusi pinigų dukterinei bendrovei ir šiai tapus nemokia, savo skolą galės išsireikalauti tik patenkinus visų kitų, nesusijusių su bendrove, kreditorių reikalavimus. Tai vadinama *teisingu kreditorių reikalavimų eilės sudarymu* (angl. *equitable subordination*). Teisingas reikalavimų paskirstymas – tai priemonė, kuria baudžiamas netinkamas poelgis, kuris sukelia žalą sąžiningiems kreditoriams. JAV Bankroto kodeksas skelbia, kad teismas gali, sudarydamas kreditorių reikalavimų eilę, priskirti kreditorių – akcininkų reikalavimus prie eilės, esančios žemiau visų kitų kreditorių, nesusijusių su bendrove, reikalavimų⁷⁷. Tačiau statutas nepaaiškina nei sąvokos, nei principų, pagal kuriuos reikia taikyti šią teisingą kreditorių reikalavimų paskirstymo teoriją. Tai paliekama spręsti teismams.

JAV byla *Matter of Mobile Steel Co.* Pateikė trijų dalių testą, pagal kurį šiandien teismai sprendžia, ar sudaryti teisingą kreditorių reikalavimų paskirstymą tam tikroje byloje:

- atsakovas neteisingai elgėsi (angl. *inequitable conduct*);
- netinkamas poelgis turi žalą kreditoriams ar suteikia nesąžiningą atsakovo pranašumą;
- teisingas paskirstymas privalo neprieštarauti Bankroto kodekso nuostatom⁷⁸.

Pats ieškinys dėl teisingo kreditorių reikalavimo paskirstymo paprastai pateikiamas esant šioms trimis faktinėms situacijoms:

- kai skolininko patikėtinis (angl. *fiduciary*) piktnaudžiauja savo pozicija kitų kreditorių nenaudai;
- kai trečia šalis kontroliuoja skolininką kitų kreditorių nenaudai;
- kai trečia šalis paprasčiausiai klaidina kitus kreditorius⁷⁹.

Taigi, pirmiausia, norint pritaikyti teisingą kreditorių paskirstymo teoriją, reikia įrodyti kreditoriaus neteisingą elgesį, o neteisingo elgesio lygis priklauso nuo to, ar kreditorius yra su bendrove susijęs asmuo (angl. *insider*) ar ne. Teisingas kreditorių paskirstymas suteikia nepriklausantiems kreditoriams pirmumo teisę patenkinti savo reikalavimus prieš bendrovės insider'ius. Todėl, jeigu bus įrodytas, su bendrove susijusio kreditoriaus nesąžiningas poelgis, netinkamas valdymas ar neadekvatus kapitalo suformavimas, teismas galės paskirstyti kreditoriaus reikalavimą žemiau visų kitų, su bendrove nesusijusių kreditorių reikalavimų. Praktiškai teisingo kreditorių reikalavimo

---

⁷⁷ Hamilton R. W. *Corporations Including Partnerships and Limited Liabilities Companies: Cases and Materials*, Sixth Edition (American Casebook Series), p. 297.

⁷⁸ JAV byla: *Matter of Mobile Steel Co.*, 563 F. 2d 692 (5th Cir. 1997).

⁷⁹ Katchen William S., Wiggins Sheila Raftery. *The Expanding Scope of Lender Liability* (2004 03 12); Prieiga per internetą <<http://www.dunemorris.com/articles/article1525.html>> [žiūrėta 2009 01 16].

paskirstymo rezultatas daugelyje bylų yra tas, jog kreditorius, kurio reikalavimas yra paskirstytas, nieko negauna iš bankrutuojančios bendrovės.

Skirtingai nuo „piercing the corporate veil“ doktrinos, teisinga kreditoriaus reikalavimo eilės teorija nepadidina bendrovės išteklių, iš kurių sąžiningas kreditorius gali patenkinti savo reikalavimus. Taip pat šia teorija negalima patraukti akcininko asmeniškai atsakingu už visos bendrovės prievoles. Tai tik pakeis pačių kreditorių eiliškumą, tenkinant savo reikalavimus pagal turimus bendrovės išteklius. Žinoma, jei bendrovė nemoki, su bendrove nesusijusių kreditorių reikalavimai viršys bendrovės visą turtą, ir kreditoriai, kurie taip pat yra ir akcininkai ar tarnautojai, nieko negaus.

Pagal Lietuvos teisę, toks akcininkų pasiekimas pagal „deep rock doctrine“ būtų sudėtingas. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas numato kreditorių reikalavimų tenkinimo eilę ir tvarką, kuri yra griežtai apibrėžta: „pirmąja eile yra tenkinami darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais, antrąja – tenkinami reikalavimai, susiję su mokesčiais, ir tik trečiaja eile – visi kiti kreditorių reikalavimai⁸⁰. Taigi, sakykime, bendrovei vadovauja direktorius, kuris taipogi yra akcininkas, ir kuris jau pusę metų negauna atlyginimo. Bendrovei tapus nemokiai, akcininkas nusprendžia pakelti direktoriui, t.y. sau, atlyginimą už paskutinius mėnesius. Ar galėtų teismas pagal Lietuvos teisę prijungti šiuos direktoriaus reikalavimus prie visų kitų, nesusijusių su bendrove, kreditorių reikalavimų? Direktorius yra ir darbuotojas, o pagal Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą pirmąja eile tenkinami darbuotojų reikalavimai, susiję su darbo santykiais. Taigi, gal būtų galima sakyti, jog prijungti direktoriaus reikalavimo prie kitos eilės kreditorių reikalavimų, pagal Lietuvos teisę būtų negalima. Tačiau, jei pasitelktume teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus ir įrodytume direktoriaus, kaip akcininko nesąžiningus veiksmus, gali būti, jog pakelti paskutinių mėnesių atlyginimai būtų sumažinti iki prieš tai buvusio atlyginimo⁸¹.

UŽSIENIO PRAKTIKOS APIBENDRINIMAS

Apžvelgus Šveicarijos ir JAV praktiką akcininko atsakomybės už bendrovės prievoles srityje, galima pastebėti, kad šiose valstybėse akcininko atsakomybės už bendrovės prievoles institutas yra gerai žinomas. Nors šio instituto taikymo dažnumas priklauso ir nuo kitų veiksnių (pavyzdžiui, įstatinio kapitalo reikalavimo buvimo, bendrovės formos ir

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 31 – 1010.

⁸¹ Butrimienė G. Ar ribotos atsakomybės juridinių asmenų dalyviai, pagal bendrą taisyklę neatsakantys už bendrovės prievoles, gali būti patraukti civilinėn atsakomybėn? International Journal of Baltic Law, issue:4/2005, on www.cceol.com.

pan.), matome, kad atvejais, kai užsienio valstybių teismai imasi taikyti šį institutą, yra labai panašūs ar net analogiški. Aptartose valstybėse šio instituto tikslas tas pats: apsaugoti sąžiningus bendrovės kreditorius nuo nesąžiningų ar neatsargių bendrovės akcininkų veiksmų ar neveikimo bei užkirsti galimybę piktnaudžiauti ribotos atsakomybės institutu. Kaip tik dėl šios priežasties šis institutas nepalyginamai dažniau taikomas valstybėse, nenumatančiose įstatinio kapitalo reikalavimų (arba numatančiose labai mažus įstatinio kapitalo reikalavimus). Tas pats pasakytina ir apie deliktinės bendrovės atsakomybės atvejus, nes bendrovės kreditoriai neturi galimybės kitomis priemonėmis užsitikrinti, kad bendrovė įvykdys jiems prisiimtas prievoles. Pabrėžtina ir tai, kad specialia ir modernia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 str. 3 dalies norma mes išsiskiriame iš aptartų užsienio valstybių tuo, kad pastarosiose akcininkų atsakomybės už bendrovės prievoles instituto taikymas yra susiformavęs ilgametėje teismų praktikoje, aiškinant ir taikant bendruosius draudimo piktnaudžiauti teise ir sąžiningumo principus, įstatymuose nesant detalesnių taisyklių mūsų aptartoms problemoms ir atvejams spręsti⁸².

JURIDINIO ASMENS VADOVO ATSAKOMYBĖ

Visuotinai pripažįstama, kad civilinė atsakomybė gali būti taikoma tik teismui konstatavus neteisėtus atsakovo veiksmus. Siekiant nustatyti, ar asmuo elgėsi teisėtai, analizuojama, kam ir kokias šis asmuo turėjo pareigas ir ar jas pažeidė. Be kitų civilinės atsakomybės elementų, įmonės vadovų atsakomybės požiūriu svarbu nustatyti:

- ar konkretus asmuo gali būti laikomas įmonės vadovu,
- ar jis turėjo ieškovui *fiduciarines pareigas*
- ir ar jas vykdė.

Fiduciarines pareigas svarbu nustatyti todėl, kad įmonės vadovas kreditoriams įprastų pareigų neturi. Įprastą pareigą, pavyzdžiui, pareigą patenkinti kreditoriaus reikalavimą, turi pati įmonė kaip savarankiškas civilinių santykių subjektas. Tačiau įmonei tapus nemokiai ir bankrutavus, vienintelė galimybė kreditoriams apsaugoti savo interesus (jei, žinoma, jų reikalavimai nėra užtikrinti kreditų draudimu, laidavimu, garantija ar kitomis prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonėmis) – pareikšti ieškinį įmonės vadovui dėl fiduciarinių pareigų (kurios yra išvestinės iš įprastų pareigų ir bendrųjų teisės principų) pažeidimo⁸³.

⁸² Žukas T. Akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. // Vadovo pasaulis, 2003, Nr. 12.

⁸³ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008, Nr. 3 (69).

VADOVŲ RŪŠYS

Teorijoje ir praktikoje dažniausiai pasitaikančios vadovų rūšys yra šios: *de jure*, *de facto*, „šešėliniai“, alternatyvūs, vykdomieji, nevykdomieji, nominuotieji, kelių juridinių asmenų vadovai ir nepriklausomi vadovai⁸⁴.

DE JURE IR DE FACTO VADOVAI

De jure vadovais teisės doktrina vadina asmenis, kuriems įgaliojimai veikti atsiranda, kai juos teisėtai paskiria juridinio asmens organai. *De facto* vadovais laikomi asmenys, kurie, nors ir nebuvo teisėtai paskirti vadovauti juridiniam asmeniui, vis tiek veikia kaip tokie. *De facto* vadovai atlieka vadovo funkcijas, tarsi būtų teisėtai paskirti. Šios rūšies vadovus skiria Jungtinės Karalystės teisė, bet nepaaiškina, ką reiškia veikti kaip *de jure* vadovas. Šis klausimas iškilo ir nagrinėjant bylą *Re Hydrodam (Corby) Ltd.* Teismas šioje byloje konstatavo, kad tokiais atvejais svarbu įrodyti, jog asmuo atliko tam tikras funkcijas, kurias galėjo atlikti tik tinkamai formaliai paskirtas vadovas.

Dėl *de jure* ir *de facto* vadovų pasisakė ir Anglijos teisės komisija, kuri priėjo prie išvados, kad fiduciarinės pareigos *de jure* ir *de facto* vadovams turėtų būti tokios pačios⁸⁵.

„ŠEŠĖLINIAI“ VADOVAI

„Šešėliniai“ (angl. - *shadow*) vadovai – tai tokie asmenys, kurie *de jure* nebūdami privataus juridinio asmens vadovais kontroliuoja vadovų priimtus sprendimus juridinio asmens valdymo klausimais. Skirtumas tarp *de facto* ir „šešėlinių“ vadovų yra tas, kad pirmuoju atveju vadovas veikia tarsi jis būtų teisėtai paskirtas juridinio asmens vadovas, o antruoju – tik teikia tam tikras instrukcijas juridinio asmens valdymo organui dėl atitinkamų veiklos klausimų.

Šią vadovo rūšį išskiria Jungtinės Karalystės įstatymai, kurie „šešėliniu“ vadovu laiko asmenį, pagal kurio instrukcijas įprastai veikia juridinio asmens vadovai. Jungtinės Karalystės įmonių akte reglamentuojama, kad „šešėliniams“ vadovams taikomi tie patys įstatymai, kaip ir paprastiems. Tokia nuostata įtvirtinta, siekiant, kad asmenys, kontroliuojantys įmonės veiklą, nebūdami teisėtais vadovais, neišvengtų atsakomybės už

---

⁸⁴ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 112 – 120.

⁸⁵ The Law Commission and The Scottish Law Commission (Law Com No. 261, Scot Law Com No. 173). Company directors: regulating conflicts of interests and formulating a statement of duties. September, 1999: p. 309.

fiduciarinių pareigų pažeidimą. Už teisėtai paskirto privataus juridinio asmens valdymo organo „nugaros“ gali veikti juridinį asmenį kontroliuojantis akcininkas, kreditorius ar kitas asmuo, kurio instrukcijomis remiasi valdyba. Tokioje situacijoje šis asmuo vertintinas kaip „šešėlinis“ vadovas.

Teorijoje ir praktikoje nurodoma, kad „šešėliniu“ vadovu gali būti tiek juridinis asmuo (tai dažniausiai bankai ir kontroliuojančios bendrovės), tiek fizinis asmuo, pagal kurio nurodymus privataus juridinio asmens valdymo organas priima sprendimus.

Lietuvos įstatymuose ši sąvoka nevartojama. Nors doktrinoje ir yra „šešėlinio“ vadovo sąvoka, tačiau tai prieštarauja fiduciarinių santykių statuso doktrinai, pagal kurią fiduciariniai santykiai juridinių asmenų teisėje siejami tik su teisėtai einančio pareigas vadovo statusu. Tik teisėtai paskirtas vadovas turi fiduciarinius santykius su juridiniu ir kitais susijusiais asmenimis (akcininkais, kreditoriais). Atskyti už fiduciarinių pareigų pažeidimą turėtų tik vadovas, kuris veikia pagal „šešėlinio“ vadovo instrukcijas.

ALTERNATYVŪS VADOVAI

Vadinamieji „alternatyvūs“ vadovai pavaduoja kitą vadovą, jei šis atitinkamu metu negali atlikti savo funkcijų. Alternatyviu vadovu gali būti kitas vadovas arba trečiasis asmuo. Tokio vadovo atliekamų funkcijų apimtį, atlyginimą ir kitus susijusius klausimus reguliuoja įmonių statutai. Kadangi toks vadovas atlieka pakeisto vadovo funkcijas, jis yra susijęs fiduciariniais santykiais su juridiniu asmeniu, todėl turi analogiškas pareigas, kaip ir įprastinis vadovas.

VYKDOMIEJI IR NEVYKDOMIEJI VADOVAI

Dauguma didesnių įmonių turi vykdomuosius ir nevykdomuosius vadovus. Nevykdomieji direktoriai susiję su kasdieniais įmonės veiklos reikalais. Jie paprastai atsakingi už juridinio asmens strategiją ir priežiūrą, o už jų darbą kompensuojama išmokomis už sugaištą laiką.

Valstybėse, kuriose įmonės valdymas remiasi dvipakope dviejų grandžių įmonės veiklos organizavimo sistema, susidedančia iš valdymo ir priežiūros organų, vykdomaisiais vadovais priimta laikyti valdymo organo narius, o nevykdomaisiais – priežiūros organo narius⁸⁶.

---

⁸⁶ Corporate Governance 2003. Edited by Debbie Robinson, p. 35.

Nevykdomieji vadovai juridinio asmens nevaldo, neatlieka kasdienių įmonės valdymo reikalų, jie tik atlieka valdomųjų vadovų priežiūros funkciją. Priežiūros funkcija, pavyzdžiui, pagal Akcinių bendrovių įstatymą pasireiškia tuo, kad stebėtojų taryba analizuoja valdybos ir administracijos vadovo veiklą, finansinių išteklių naudojimą, gamybos ir valdymo organizavimą, kapitalo rentabilumą, darbo apmokėjimą, pateikia visuotiniam akcininkų susirinkimui pasiūlymus ir atsiliepimus apie bendrovės metinę finansinę atskaitomybę, pelno paskirstymo projektą ir valdybos (administracijos vadovo) parengtą bendrovės veiklos ataskaitą, teikia siūlymus valdybai ir administracijos vadovui atšaukti jų sprendimus, kurie prieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams ar visuotinio akcininkų susirinkimo nutarimams, ir panašiai. Tai yra veiklos priežiūros, bet ne veiklos vykdymo funkcijos, dėl to stebėtojų tarybos nariai nelaikytini vykdomaisiais direktoriais.

KELIŲ JURIDINIŲ ASMENŲ VADOVAI

Kai kurie vadovai vienu metu vadovauja keliems juridiniams asmenims (angl. – *multiple directors*)⁸⁷. Jei vienas asmuo yra kelių juridinių asmenų vadovas, svarbu, kad jis nepažeistų fiduciarinės pareigos vengti interesų konflikto ir neatskleistų juridinio asmens konfidencialios informacijos kitam juridiniam asmeniui. Tokiais atvejais įstatymai paprastai numato apribojimus, kada asmuo negali būti įmonės organo narys, arba kiti įmonės organai turi tam pritarti.

NEPRIKLAUSOMI VADOVAI

Juridinių asmenų teisės teorija ir praktika vartoja nepriklausomo vadovo sąvoką. Pavyzdžiui, 2004 m. balandį patvirtintas Nacionalinėje vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodekso⁸⁸ III principas nustato visuotinio akcininkų susirinkimo renkamo kolegialaus organo sudarymo tvarką. Kolegialų organą turėtų sudaryti pakankamas nepriklausomų nuo bendrovės ir pagrindinių jos akcininkų narių skaičius ir šie nariai turėtų atitikti „nepriklausomumo“ kriterijus per visą savo kadencijos laiką. Vertinant, ar asmuo yra nepriklausomas, turėtų būti atsižvelgiama į jo giminystės ryšius, buvimą to paties bendrovės organo nariu kartu su asmeniu, kuris nelaikomas nepriklausomu, taip pat į kitus ryšius, interesus bei aplinkybes, galinčias turėti įtakos asmens nepriklausomumui.

---

⁸⁷ Boros E. The Duties of Nominee and Multiple Directors. The Company Lawyers, T. 10, Nr. 11, p. 211.

⁸⁸ Žr. <http://www.nse.lt/>

SKIRTINGŲ VADOVŲ FIDUCIARINĖS PAREIGOS

Lietuvos teismų praktika neanalizuoja fiduciarinių pareigų apimties skirtingiems įmonės vadovams klausimų. Tačiau Civilinio kodekso 2.86 straipsnyje pabrėžiama, kad juridinio asmens valdymo organo nariai turi vienodas teises ir pareigas, todėl, nepaisant skirtingo juridinio asmens vadovo statuso, ar jis būtų priežiūros organo narys, ar valdybos narys, jie visi turi tas pačias fiduciarines pareigas. Kaip civilinės teisės principai taikomi visiems teisės subjektams, taip ir fiduciarines pareigas turi visi be išimties juridinio asmens vadovai⁸⁹.

FIDUCIARINIŲ PAREIGŲ TURINYS

PAREIGA VEIKTI PROTINGAI

Lietuvos teisės aktuose nepateikiama protingumo pareigos samprata. Nurodoma, kad civilinių teisinių santykių subjektai, veikdami tarpusavyje, privalo vadovautis protingumo principu. Tai yra bendrasis civilinės teisės principas, kuris reiškia, kad civilinių teisinių santykių subjektas privalo elgtis apdairiai, rūpestingai ir atidžiai. Šis principas atkartojamas ir specialiose nuostatose, kurios reglamentuoja juridinių asmenų teisę. Antai Civilinio kodekso 2.87 straipsnyje nustatyta, kad juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu turi veikti protingai. Literatūroje taip pat nurodoma, kad įmonės vadovas, laikydamasis rūpestingumo pareigos, privalo veikti įmonės interesais kvalifikuotai, protingai, rūpestingai ir apdairiai⁹⁰. Asmens elgesys, kuriuo pažeidžiama rūpestingumo pareiga, tai yra neatitinkantis normalaus, tikėtinau atidaus, atsargaus elgesio principo, įstatymų įvardijamas kaip neatsargumas.

Juridinio asmens vadovo priimtų sprendimų ar veiksmų protingumas vertinamas, atsižvelgiant į objektyvius ir subjektyvius kriterijus. Objektyvusis protingumo kriterijus reiškia, kad asmens veiksmus konkrečioje situacijoje būtina vertinti pagal apdairaus, rūpestingo, atidaus, t.y. racionalaus, protingo asmens, kuris gali būti apibūdintas kaip geras šeimos tėvas (lot. – *bonus pater familias*⁹¹), etaloną. Tuo tarpu

---

⁸⁹ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 122.

⁹⁰ Abramavičius A., Mikelėnas V. Įmonių vadovų teisinė atsakomybė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999. P. 291.

⁹¹ Mikelėnas V., Vileita A. Taminskas A., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga (Bendrosios nuostatos). Vilnius: Justitia, 2001, p. 76.

subjektyvusis kriterijus apibūdina įmonės vadovo psichikos būklę konkrečioje situacijoje. Jis nustatomas analizuojant atsakymą į klausimą, ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nedaryti, atsižvelgiant į jo amžių, išsimokslinimą, išprusimą, kvalifikaciją, gyvenimo patirtį ir kitas aplinkybes. Šios aplinkybės yra subjektyvios, nes priklauso nuo konkretaus asmens.

Norint teisingai įvertinti, ar nebuvo pažeista protingumo pareiga, vien tik minėtų subjektyvių ir objektyvių kriterijų nepakanka. Reikia atsižvelgti ir į priimamo verslo sprendimo vertinimo taisyklę, pagal kurią vadovas atleidžiamas nuo atsakomybės, jei jis sprendimą priėmė juridinio asmens interesais, sprendimas neprieštarauja teisės aktams, neviršija normalios gamybinės ūkinės rizikos ir nėra akivaizdžiai nuostolingas. Kiekvienas vadovo priimamas verslo sprendimas yra susijęs su tam tikra rizika, kuri gali būti pateisinta nauda, akcininkų gauta, priėmus rizikingą sprendimą. Taigi griežtų atsakomybės standartų už privataus juridinio asmens vadovo priimamus sprendimus įtvirtinimas suvaržo verslą. Verslo sprendimo vertinimo taisyklė turėtų padėti rasti aukso vidurį tarp atsakomybės ir sprendimų priėmimo laisvės. Teismas, taikydamas verslo sprendimo vertinimo taisyklę, turi atsižvelgti į tai, ar nebuvo pažeistos kitos fiduciarinės pareigos.

PAREIGA VEIKTI SAŽINGAI

Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktuose nustatyta įmonės vadovų pareiga veikti sąžiningai (lot. – *bona fide*) įmonės atžvilgiu. Pareiga veikti sąžiningai ir gera valia juridinio asmens atžvilgiu – sinonimai. Turinio atžvilgiu šios sąvokos yra identiškos⁹². Sąžiningumo principas yra vertybinis žmogaus elgesio matas. Vertinant šį elgesio matą, reikia atsižvelgti į subjektyvius ir objektyvius kriterijus; subjektyvusis kriterijus nusako psichikos būklę konkrečioje situacijoje, o objektyvusis apibūdina protingo ir teisingo asmens elgesį⁹³.

PAREIGA BŪTI LOJALIAM

Juridinio asmens vadovo lojalumo pareiga siejama su vadovo pareiga veikti juridinio asmens ir su juo susijusių asmenų interesais. Teisės doktrinoje lojalumo juridiniams asmeniui pareiga kartais aiškinama kaip pareiga veikti pagal įstatymus ir kitus juridinio

⁹² Butcher B. S. Directors' Duties. A New Millenium, a New Approach? 2000. P. 105.

⁹³ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 156.

asmens teisės aktus. Šis bendrasis teisėtumo principas netiesiogiai gali būti siejamas su lojalumu juridinio ir kitų asmenų atžvilgiu.

Lietuvos teisės aktai gina ne tik paties juridinio asmens, bet ir akcininkų, darbuotojų, kreditorių ir visos visuomenės interesus. Tai patvirtina ir privataus juridinio asmens vadovo, kaip fiduciarinių pareigų subjekto, statusas, kuris lemia, kad vadovas fiduciariniais santykiais susijęs ne tik su juridiniu asmeniu. Kita vertus, juridinio asmens interesų apimtis tiesiogiai priklauso nuo juridinio asmens esmės aiškinimo koncepcijos. Pabrėžtina, kad teisės aktai nėra vieno iš išvardintų subjektų interesams neteikia prioriteto. Tokiais atvejais reikia vadovo elgesį vertinti pagal bendruosius protingumo, teisingumo, sąžiningumo kriterijus, kuriais turi vadovautis visi civilinių teisinių santykių subjektai kitų subjektų atžvilgiu⁹⁴.

PAREIGA VENGTI INTERESŲ KONFLIKTO

Interesų konfliktas – tokia situacija, kai vadovo asmeniniai interesai prieštarauja ar gali prieštarauti juridinio asmens interesams. Dažniausiai interesų konfliktas kyla, kai vadovas tuo pačiu metu yra ir juridinio asmens akcininkas, kai jis vadovauja keliems juridiniams asmenims, kai vadovo turtas yra painiojamas su juridinio asmens turtu.

Kai vadovas tuo pačiu metu yra ir juridinio asmens akcininkas, didelė galimybė, kad jis veiks savo, o ne juridinio asmens interesais, todėl kai kurių užsienio valstybių teisės aktai vadovams draudžia turėti akcijų. Tuo tarpu kitų valstybių teisės aktai, priešingai, skatina turėti tam tikrą kiekį akcijų, nes laikoma, kad tada vadovas labiau stengsis patenkinti ir akcininkų interesus.

Juridinio asmens vadovui gali kilti interesų konflikto galimybė ir kai jis vadovauja keliems juridiniams asmenims. Todėl dažnai įstatymuose numatomas draudimas vadovauti keliems juridiniams asmenims, arba tokia veikla yra ribojama nustatant maksimalų juridinių asmenų, kuriems gali vadovauti tas pats asmuo, skaičių. Lietuvos įstatymai šiuo klausimu nėra vienodi.

Įstatymai numato draudimą juridinio asmens vadovui painioti juridinio asmens turtą su savo turtu. Tai yra sudėtinė pareigos vengti interesų konflikto dalis. Juridinio asmens turto painiojimas su vadovo turtu dažniausiai pasireiškia nustatant vadovo atlyginimus ar išmokas, pasinaudojant verslo galimybėmis, sudarant sandorius ir kitais atvejais.

---

⁹⁴ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 176.

Teisės aktai įpareigoja vadovą atskleisti informaciją apie galimą interesų konfliktą kitiems juridinio asmens valdymo organams ar dalyviams. Informacija turi būti atskleista laiku, tinkamai ir įstatymų numatytiems subjektams. Jei vadovas to nepadaro, jis pažeidžia fiduciarinę pareigą vengti interesų konflikto⁹⁵.

CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMO BENDROVĖS VADOVAMS TIKSLINGUMAS

Fiduciarinių pareigų pripažinimas kreditorių atžvilgiu yra objektyviai būtinas⁹⁶. Tačiau teismams derėtų vengti ir kito kraštutinumo – pernelyg plačiai taikyti civilinę atsakomybę direktoriams (dera pažymėti, kad teisėjams tai techniškai nėra sudėtinga. Viskas priklauso nuo to, kaip plačiai (siaurai) bus aiškinamos civilinės atsakomybės sąlygos). Tai ne tik sukeltų neigiamų padarinių, bet ir padidintų civilinių bylų srautą, o tai yra iš esmės nepageidaujami padariniai. Todėl šiuo atveju teismai „duris turėtų ne visiškai atverti, o šiek tiek praverti“, t.y. asmeninė atsakomybė turėtų būti taikoma išimtiniais atvejais ir tik rūpestingai pasvėrus visus faktus.

Žvelgiant lyginamuoju aspektu matyti, kad vis daugiau valstybių pripažįsta bendrovės vadovo fiduciarines pareigas ne tik pačiai bendrovei ar jos dalyviams, bet ir bendrovės kreditoriams. Istoriskai fiduciarinių pareigų institutas atsirado bendrojoje teisėje, tad nenuostabu, jog čia pirmą kartą buvo pripažintos ir bendrovės vadovų fiduciarinės pareigos bendrovės kreditoriams. 1976 m. Australijos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad „bendrovės vadovai, vykdydami savo pareigas bendrovei, privalo atsižvelgti ir į akcininkų bei kreditorių interesus, antraip gali kilti žalingų padarinių tiek bendrovei, tiek jos kreditoriams“. Šia praktika neilgai trukus pasekė ir Didžiosios Britanijos teismai. 1980 m. byloje *Lohnro Ltd v. Shell Petroleum Co Ltd*, Lordas Diplock'as pareiškė, kad „bendrovės direktoriai įpareigoti veikti geriausiai įmonei interesais, kurie apima ne vien išimtinai akcininkų, bet ir kreditorių interesus“. Teisėjas Dillon'as 1986 m. byloje *Kinsel v. Russell Kinsel Pty. Ltd* išaiškino, jog „bendrovei tapus nemokiai, aktualizuojasi kreditorių interesai, ir jie (kreditoriai) įgalinami pakeisti direktorių valdžią bendrovės turto atžvilgiu, nes praktiniu požiūriu bendrovės turtas yra jų turtas. JAV teismai taip pat pripažįsta, kad bendrovės vadovas turi fiduciarines pareigas kreditoriams.

---

⁹⁵ Greičius R. Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 216.

⁹⁶ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008, Nr. 3 (69).

Kontinentinėje teisėje bendrovės vadovų atsakomybė kreditoriams dar nėra taip paplitusi kaip bendrosios teisės valstybėse, nors galima teigti, kad ši sritis sparčiai evoliucionuoja. Antai Nyderlanduose tiek valdyba, tiek stebėtojų taryba yra atsakingos už finansinės atskaitomybės pateikimą. Jei pateikti duomenys klaidingi, šių kolegialių organų nariai tampa asmeniškai atsakingi bendrovės kreditoriams⁹⁷. Nors Vokietijos teisė nepripažįsta įmonės vadovo fiduciarinių pareigų kreditoriams prieš įmonei tampant nemokiai, teoriškai kreditoriai gali pareikšti ieškinį bendrovės vadovui, remdamiesi Civilinio kodekso 826 straipsniu, pagal kurį abstrakčiai reikalaujama veikti remiantis viešąja tvarka. O konkrečią pareigą veikti kreditorių interesais pagal Vokietijos teisę vadovai įgyja tik įmonei tapus nemokiai. Tai aiškinama tuo, kad įmonių vadovams labai svarbu jų padėties apibrėžtumas ir stabilumas, kurį užtikrinant kreditorių interesai nustumiami į antrą planą⁹⁸. Prancūzijoje ieškinį įmonės vadovams dėl žalos atlyginimo taip pat galima pareikšti vadovaujantis bendrosiomis deliktų teisės normomis, t.y. Civilinio kodekso 1382 straipsniu, nustatančiu generalinio delikto principą. Šis bendrasis principas, leidžiantis užtikrinti fiduciarinių pareigų įgyvendinimą, įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.263 straipsnyje. Be to, įmonės vadovo pareigos kreditoriams Lietuvoje pripažintos ir teismų. 2006 m. gegužės 25 d. nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad „įmonės vadovo (vienasmensio ar kolegialaus) civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek įmonei, kai įmonės vadovas veikia priešingai įmonės interesams, *tiek ir tretiesiems asmenims*, kai įmonės vadovas pažeidžia apribojimus, nustačius tam tikras trečiųjų asmenų teisių apsaugos garantijas“⁹⁹. Šioje byloje ieškovas buvo įmonės kreditorius. Jis kreipėsi į teismą nurodydamas, kad su investicine akcine bendrove sudarė lėšų priėmimo laikinai naudoti sutartį, pagal kurią bendrovei paskolino pinigų sumą, o bendrovė įsipareigojo pinigus gražinti ir sumokėti jam 60 procentų metinių palūkanų priedą, tačiau ji ieškovui pinigų negražino dėl atsakovų nusikalstamų veiksmų, nes šie iššvaistė bendrovės lėšas. Ieškovas prašė priteisti iš atsakovų subsidiariai negražintą skolą ir palūkanas. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai ieškinį atmetė. Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija jų nutartis panaikino ir perdavė bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teisme. Teismas išaiškino, kad tuo atveju, kai juridinio asmens valdymo

---

⁹⁷ Winter J. et al. European Corporate Governance In Company Law and Codes. Report prepared for the European Corporate Governance Conference of October 18, the Hague, the Netherlands, 2004.

⁹⁸ Muelbert, Peter O. A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection – or: A High – level Framework for Corporate Creditor Protection. European Institute of Corporate Governance Law Working Papers, Bruxelles, February 2006, no. 60/2006, p. 45.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje K. J. J. V. J. B., V. K, c. b. Nr. 3K-7-266/2006.

organo vienasmenio ar kolegialaus organo narių (nario) veiksmai nuosprendžiu pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais įmonės negalėjimą įvykdyti priimtų įsipareigojimų, šie juridinio asmens valdymo organo nariai atsako tretiesiems asmenims pagal juridinio asmens prievolės savo turtu solidariai. Tiesa, šioje byloje valdymo organų nariai kartu buvo ir jo dalyviai, kurių atsakomybė galima pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.50 str. 3 dalį, tačiau teismo argumentacija buvo skirta būtent įmonės vadovų atsakomybės analizei. Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija yra sveikintina ir svarbi keliais aspektais:

- pirma, Lietuvoje buvo pripažinta įmonės vadovų atsakomybė kreditoriams;
- antra, matyti, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasirinko atsakomybės modelį, apribojant atsakomybę (šiuo atveju ribojimas buvo padarytas nusikaltimų atvejams). Tačiau reikia tikėtis, kad, viena vertus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tolesnėje savo praktikoje išplės atsakomybės ribas ir kitiems svarbiems atvejams (t.y. nebūtinai tik kai konstatuota nusikalstama veika), kita vertus, nepereis prie pernelyg liberalaus atsakomybės režimo. Minėta, kad šiuo atveju reikėtų „duris praverti, tačiau ne visiškai atverti“. Tai siūlytina daryti ypač atidžiai ir griežtai analizuojant, ar buvo priežastinis kreditoriaus patirtos žalos ir įmonės vadovo neteisėtų veiksmų ryšys.

Nepaisant teisinio reglamentavimo nevienodumų Europos valstybių pozityviojoje teisėje, pasakytina, kad daugumoje jurisdikcijų vis dėlto pripažįstamos įmonių vadovų fiduciarinės pareigos kreditoriams. Vienose valstybėse tai tiesiogiai įtvirtinta statutinėje teisėje ar teismų praktikoje, kitose valstybėse ši pareiga randama privačių iniciatyvų išleistuose bendrovių valdymo kodeksuose, t.y. „švelniojoje“ teisėje (angl. – *soft law*). („Švelnioji“ teisė yra kvaziteisinis reguliavimo mechanizmas, kuris nors ir *de jure* savaimė neįpareigoja subjekto elgtis vienu arba kitu būdu, tačiau *de facto* dėl savo įtakos (ji paprastai kyla iš subjekto, sukūrusio šią teisę, autoriteto, pvz., Europos Komisijos, UNIDROIT, UNCITRAL, Pasaulio banko ir pan.) turi pakankamai svarų poveikį taikant valstybės nustatytą teisę („griežtąją“ teisę) bei nustatant jos turinį. „Švelnioji“ teisė tampa ypač svarbi neapibrėžtoje situacijoje kaip orientyras teismui priimant sprendimus, taip pat įstatymų leidėjui kuriant teisės normas. Todėl šią „švelniąją“, teisę sąlygiškai taip pat galima laikyti teisės šaltiniu. „Švelnioji“ teisė atsirado visų pirma tarptautinės viešosios teisės srityje, tačiau pastaruoju metu tapo itin populiari privatinės teisės srityje. „Švelniąja“ teise vadovaujasi ir Lietuvos teismai). Didžiausią poveikį šioje srityje turėjo Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) išleisti Bendrovių

valdymo principai. Nacionaliniai „švelniosios“ teisės šaltiniai, nors ir nėra OECD principų kopijos, tačiau remiasi iš esmės tomis pačiomis gairėmis.

Pagal OECD principus kreditoriai pripažįstami kaip interesų turėtojai, todėl į šiuos interesus įmonės vadovai privalo atsižvelgti¹⁰⁰. IV principas (Interesų turėtojų vaidmuo valdant įmonę) nustato, kad tinkamo įmonės valdymo sistema pripažįsta ir gerbia interesų turėtojus. Šio principo F punkte jau konkrečiai nurodoma, kad tinkamo įmonės valdymo sistema turi veiksmingai užtikrinti kreditorių teises¹⁰¹. Lyginamoji analizė rodo, kad panašių nuostatų nesunku rasti ir EB valstybių narių nacionaliniuose bendrovių valdymo kodeksuose¹⁰². Ne išimtis ir Lietuva – Vilniaus vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodekso I principo 4 punkte nurodoma, kad bendrovės priežiūros ir valdymo organai turėtų užtikrinti, jog būtų gerbiamos ne tik bendrovės akcininkų, bet ir kitų bendrovės veikloje dalyvaujančių ar su ta veikla susijusių asmenų (darbuotojų, kreditorių, tiekėjų, klientų, vietos bendruomenės) teisės ir interesai¹⁰³. IX principas konkrečiai nurodo, kad sąvoka „interesų turėtojai“ apima ir kreditorius.

Lyginamoji analizė atskleidžia ir kitą problemą. Net ir pripažįstant, kad direktorius turi fiduciarines pareigas kreditoriams, dažnai nesutariama, kam direktorius tiesiai atsakingas – pačiai bendrovei (manant, kad direktorius turi pareigas įmonės atžvilgiu, o į įmonės interesų ribas patenka ir kreditorių interesų užtikrinimas) ar tiesiogiai kreditoriui, ir kas turi teisę gauti priteistą pinigų sumą. Ši problema atsiranda, nes, vienu nuomone, direktorių pareigos kreditoriams yra tiesioginės, kitu nuomone, netiesioginės.

Nagrinėjant aptariamą klausimą lyginamuoju požiūriu matyti, kad užsienio valstybių teismų praktika nėra vienoda. Antai Anglijoje 1987 m. nagrinėtoje byloje *Winkworth v. Edward Baron Development Co Ltd* lordas Templeman'as nurodė, jog „direktoriai turėjo pareigas kreditoriams užtikrinti, kad įmonės reikalai bus tinkamai administruojami ir jos nuosavybė nebus iššvaistyta ar sunaudota direktorių naudai, taip padarant žalą kreditoriams“. Tačiau esti ir bylų, kuriose kreditoriai buvo pripažinti netinkamais ieškovais. Pažymėtina, kad pastaruoju metu daug dėmesio susilaukė JAV Delavaro valstijos Aukščiausiojo teismo sprendimas byloje *North American Catholic Educational Programming Foundation v. Gheewalla*¹⁰⁴. Iki šio sprendimo Delavaro

¹⁰⁰ Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia, 2008, Nr. 3 (69).

¹⁰¹ OECD Principles of Corporate Governance. 2004 edition. OECD Publications, Paris (2004), p. 46 – 48.

¹⁰² Engelhardt A., et al. Comparative Study of Corporate Governance Codes Relevant to the European Union and Its Member States. European Commission Internal market Directorate general, January 2002, p. 28, 35, 36, 46.

¹⁰³ Vilniaus vertybinių popierių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas. Vilnius: Vilniaus vertybinių popierių birža, 2006.

¹⁰⁴ JAV Delavaro valstijos Aukščiausiojo teismo sprendimas 2007 m. gegužės 18 d. sprendimas civilinėje byloje *North American Catholic Educational Programming Foundation v. Gheewalla*.

valstijoje buvo susiklėsčiusi praktika pripažinti kreditorius turint tiesioginę reikalavimo teisę įmonės vadovų atžvilgiu. Tačiau šis sprendimas buvo mažų mažiausiai sensacingas. Juo teismas kreditorių ne tik pripažino kreditorių netinkamu ieškovu, bet ir akceptavo radikalią restriktinę teoriją: teismas nurodė, kad įmonės vadovas net ir įmonės nemokumo akivaizdoje neturi jokių fiduciarinių pareigų kreditoriams. Direktorai turi koncentruotis į pareigas akcininkams ir jas privalo tinkamai vykdyti, o kreditoriai savo interesus turi užtikrinti patys, t.y. sutartimi. Be to, teismas nurodė, kad kreditoriai gali reikšti išvestinius ieškinius. Šis sprendimas JAV sulaukė didelio atgarsio ir, savaime suprantama, buvo greitai sukritikuotas teisės doktrinoje.

Kalbant apie kitas jurisdikcijas, pažymėtina, kad Vokietijoje, Prancūzijoje, Nyderlanduose ir kai kuriose kitose kontinentinės teisės valstybėse tiesioginis ieškinys direktoriams nėra draudžiamas. Lietuvoje šis klausimas buvo išspręstas jau minėta 2006 m. gegužės 25 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimi, kuria teismas pripažino, kad kreditoriai gali reikšti tiesioginius ieškinius įmonės vadovams. Ši pozicija sveikintina, juolab kad, remiantis Lietuvos statutine teise, nenumatoma galimybė bendrovės kreditoriui pareikšti išvestinį ieškinį, kuris kai kuriose valstybėse naudojamas kaip alternatyva užtikrinti kreditorių interesus. Išvestinis ieškinys (angl. *derivative action*) yra specifinė netiesioginio ieškinio (angl. – *oblique action*) forma, sukurta korporaciniams ginčams spręsti. Lietuvos teisėje šio ieškinio galimybė numatyta tik bendrovės akcininkams – Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 16 str.1 d. 4 p.). Jei teismo pozicija būtų buvusi kitokia, kreditoriams būtų likusi tik viena alternatyva – bandyti kreiptis į teismą, įrodinėjant gan griežtas netiesioginio ieškinio taikymo sąlygas, numatytas Lietuvos Respublikos 6.68 straipsnyje.

Taigi, nors galutinis taškas šioje diskusijoje dar nepadėtas, pasaulinės ir regioninės reguliavimo tendencijos rodo, kad neilgai trukus direktorių atsakomybė kreditoriams bus laikoma tokiau pat savaime suprantamu dalyku, kaip kad, pavyzdžiui, šiandien laikoma ikisutartinė atsakomybė už nesąžiningą derybų elgesį. Manytina, kad šiuo keliu turi eiti ir Lietuvos teismų praktika, juolab kad įmonės vadovo pareigoms kreditorių atžvilgiu pritariama ir Lietuvos teisės doktrinoje.

IŠVADOS

Apibendrinus tai, kas išdėstyta šiame darbe, darytinos tokios išvados:

1. Sistemaiškai išanalizavus istorinę ribotos civilinės atsakomybės raidą, matyti, kad ribotos atsakomybės atsiradimą sąlygojo tiek ekonominiai, tiek teisiniai veiksniai: ribota atsakomybė išsivystė kaip dviejų priešingų principų – civilinės apyvartos intensyvumo (civilinių subjektinių teisių užtikrinimo, t.y. bendrovės kreditorių teisių apsaugos) ir ekonominės paskatos telkti kapitalą derinimo rezultatas.
2. Ribotos atsakomybės institutas žinomas tiek Lietuvoje (subsidiari dalyvio atsakomybė už nesąžiningus veiksmus), tiek kitose valstybėse (JAV ir Jungtinės Karalystės „piercing the corporate veil“ doktrina, Vokietijos „Durchgriffshaftung“ doktrina); šio instituto tikslas skirtingose valstybėse yra tas pats: apsaugoti sąžiningus bendrovės kreditorius nuo nesąžiningų ar neatsargių bendrovės akcininkų veiksmų ar neveikimo bei užkirsti galimybę piktnaudžiauti ribotos atsakomybės institutu.
3. Lyginant Lietuvos ir kitų valstybių teisinio reguliavimo mechanizmus ir analizuojant teismų praktiką, pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normų praktinio taikymo atžvilgiu itin pravarti turtinga Šveicarijos teismų praktika ir teisės doktrina, kurioje įtvirtinti bendrojo draudimo piktnaudžiauti teise ir sąžiningo elgesio principai savo turiniu atitinka Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.2, 1.5 straipsniuose įtvirtintas normas.
Tuo tarpu tiesioginis taip pat gausios JAV teismų praktikos pavyzdžių pritaikomumas Lietuvoje yra gana ribotas dėl skirtingų įstatinio kapitalo reikalavimų: Lietuvoje jie yra pakankamai aukšti, o JAV daugelio valstijų įstatymai, steigiant ribotos atsakomybės bendroves, nenumato jokių įstatinio kapitalo reikalavimų.
4. Pagal bendrąją taisyklę, akcininkai neturi teisės kontroliuoti kasdieninės bendrovės vykdomosios veiklos. Ši teisė *ex officio* priklauso valdymo organams. Todėl ribotos atsakomybės subjektu gali būti ne bet koks akcininkas, o darantis bendrovei lemiamą įtaką.

5. Vertinant ribotą atsakomybę, svarbu prievolės kilmė, t. y. ar prievolė kilo iš sutarties, ar iš delikto. Prievolėmis, kurios kyla iš delikto, akcininkui keliami didesni reikalavimai. Tokiu atveju akcininko atsakomybei kilti pakanka įrodyti akcininko neatsargumą, atliekant tam tikrus veiksmus. Sutartiniuose santykiuose preziumuojama, kad kreditorius turėjo galimybę iš anksto įvertinti riziką.

6. Valdymo organų narių atsakomybė ribotos atsakomybės kontekste būtų efektyvi tik tuo atveju, jei valdymo organai turėtų pareigą atsižvelgti ne tik į bendrovės, bet ir į kreditorių interesus, tačiau Lietuvoje statutinė teisė kreditoriams galimybės pareikšti išvestinį ieškinį nenumato – specifinės netiesioginio ieškinio formos galimybė numatyta tik bendrovės akcininkams.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINIAI TEISĖS AKTAI:

1. Dvyliktoji bendrovių teisės 1989 m. gruodžio 21 d. direktyva dėl vienanarių uždarytųjų akcinių bendrovių 89//667/EEB, OJ L 395, 1989;
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 – 2262);
3. Vilniaus vertybinių biržoje listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas. Vilnius: Vilniaus vertybinių popierių birža, 2006;
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 2003. Nr. 123 – 5574;
5. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 54 – 1832;
6. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94 – 4246;
7. Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr. 31 – 1010;
8. Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 57 – 2296;
9. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 45 – 1289;
10. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 4-24);
11. Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas // Valstybės žinios, 1991, Nr. 13 – 328.

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

1. ABRAMAVIČIUS A.; MIKELĖNAS V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1999 ;
2. ALLEN W. T. *Contracts and Communities in Corporation Law* // Washington and Lee Law Review, 1993, Nr. 50;
3. ANDERSON G. M., TOLLISON R. D. *The Myth of the Corporation as a Creation of the State* // International Review of Law and Economics, 1983, Nr. 3;
4. AUGUSTAITIS A. *Akcininko atsakomybė (Ribotos atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybė už juridinio asmens prievoles)* // Juristas, 2004;

5. BAKANAS A. ir kiti. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002;
6. BERLE A.; MEANS G. C. *The Modern Corporation and Private Property*. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 1991;
7. BLOOMBERG Ph. *Multinational Challenge to Corporation Law: the Search for a New Corporate Personality*, New York: Oxford University Press, 1993;
8. BOROS E. *The Duties of Nominee and Multiple Directors*. *The Company Lawyers*, T. 10, Nr. 11;
9. BOURNE N. *Company Law*. London, 1995;
10. BRIAN R. Ch. *Using Theory to Study Law: A Company Law Perspective* // *Cambridge Law Journal*, 1999, Nr. 58;
11. BUTCHER B. S. *Directors' Duties. A New Millenium, a New Approach?* 2000 ;
12. CARSTEN Alting. *Piercing the Corporate Veil in American and German Law – Liability of Individuals and Entities; a Comparative View*. *Tulsa Journal of Comparative and International Law*. 1995. Spring;
13. COASE R. H. *The Nature of the Firm, the Firm, the Market and the Law*. University of Chicago Press, 1998;
14. *Creditor Rights and InsolvencyStandart Based on World Bank Revised Principles for Effective Creditor Rights and Insolvency Systems and UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law*. Revised edition. United Nations Publications, 2005;
15. DAVIES P. *Institutional Investors in the United Kingdom*, printed in *Contemporary Issues in Corporate Governance*. Oxford, 1993;
16. DIDŽIULIS L. *Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams* // *Justitia*, 2008, Nr. 3 (69).
17. EASTERBROOK F. H., FISCHER D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1991;
18. ENGELHARDT A., et al. *Comparative Study of Corporate Governance Codes Relevant to the European Union and Its Member States*. European Commission Internal market Directorate general, January 2002;
19. FOSTER *Company Law Theory – England & France*. *American Journal of Comparative Law*. 2000;
20. FOURASTIE J. et LALEF A. *Revolution l'Onest*. – Paris, 1967 ;
21. FRIGNANI A.; ELIA G. *Italian Company Law*. Milan, 1992;

22. GLYNN T. P. *Beyond “Unlimiting” Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers* // *Vanderbilt Law Review*, 2004 March, Vol. 57, No. 2;
23. GOLDSTEIN H. *Trusts of Movables in the Conflicts of Law. A Comparative Study of the Laws of the United States and Germany, with Reference to the Laws of Belgium, France, Italy and the Netherlands*. Koln, 1966;
24. GREIČIUS R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007;
25. HAMILL S. P. *The Origins Behind the Limited Liability Company* // *Ohio State Law Journal*, 1998, Nr. 59, p. 1459, 1485;
26. HAMILTON R. W. *Corporations Including Partnerships and Limited Liabilities Companies: Cases and Materials*, Sixth Edition (American Casebook Series);
27. ILGEN H. – M. *Die Einmanngesellschaft als typische Gesellschaftsform im deutschen und französischen Recht*. Koeln, 1969, S. 28;
28. IWAI K. *Persons, Things and Corporations. The Corporate Personality Controversy and Comparative Corporate Governance* // *American Journal of Comparative Law*, 1999;
29. JOHNSTON D. *The Development of Law in Classical and Early Medieval Europe: Limiting Liability: Roman Law and Civil Law Tradition* // *Chicago – KentLaw Review*, 1995, Nr. 70;
30. KELSEN H. *Grynoji teisės teorija*/Vertė A. Degutis, E. Kūris. Vilnius, 2002;
31. KIRŠIENĖ J.; PAKALNIŠKIS V.; RUŠKYTĖ R.; VITKEVIČIUS P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 1994;
32. KIRŠIENĖ J.; TIKNIŪTĖ A. *Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles* // *Jurisprudencija: Lietuvos teisės universitetas*, 2004, t. 55 (47), 68-77;
33. KRIAUCIŪNAS D. *Įmonių grupės: reglamentavimas Europos Bendrijos ir Lietuvos teisėje* // *Teisė: Vilniaus universiteto leidykla*, 2001. T. 38;
34. LAUŽIKAS E.; MIKELĖNAS V.; NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2004, t. I.;
35. LEVICKAITĖ I. *Ar Lietuvos įstatymai leidžia pakelti akcinės bendrovės atsakomybės šydą?* // *International Journal of Baltic Law*, 2004 Dec., Vol. 1, Nr. 4;
36. MIKELĖNAS V.; TAMINSKAS A.; VILEITA A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga (Bendrosios nuostatos)*. Vilnius: Justitia, 2003.

37. MEDICI M. T. G. *Limited Liability in Mediterranean trade from the 12th to the 15th Century* // Orhnial T. (ed.) *Limited Liability and the Corporation*. London and Canberra: Croom Helm, 1982;
38. MUELBERT, PETER O. *A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection – or: A High – level Framework for Corporate Creditor Protection*. European Institute of Corporate Governance Law Working Papers, Bruxelles, February 2006, no. 60/2006;
39. OECD *Principles of Corporate Governance*. 2004 edition. OECD Publications, Paris, 2004 ;
40. PERROT D. L. *Changes in Attitude to Limited Liability – the European Experience*. // Orhnial T. (ed.) *Limited Liability and the Corporation*. London and Canberra: Croom Helm, 1982;
41. ROBINSON D. *Corporate Governance* 2003;
42. SHEIKH S.; REES W. *Corporate Governance and Corporate Control*. – London: Cavendish Publishing Limited, 1995;
43. SIEGEL M. *The Erosion of the Law of Controlling Shareholders*. Delaware Journal of Corporate Law, 1999.
44. STOLJAR S. J. *Groups and Entities: an Inquiry into Corporate Theory*. Canberra: 1973. Chapter 9;
45. THE LAW COMMISSION AND THE SCOTTISS LAW COMMISSION (Law Com No. 261, Scot Law Com No. 173). *Company directors: regulating conflicts of interests and formulating a statement of duties*. September, 1999;
46. ŽERUOLIS J. ir kt. *Tarybinė civilinė teisė. I dalis*. Vilnius: Mintis, 1975;
47. ŽUKAS T. Akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. // Vadovo pasaulis, 2003, Nr. 1;
48. ŽUKAS T. Akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. // Vadovo pasaulis, 2003, Nr. 11;
49. ŽUKAS T. Akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. // Vadovo pasaulis, 2003, Nr. 12;
50. WINTER J. et al. *European Corporate Governance In Company Law and Codes*. Report prepared for the European Corporate Governance Conference of October 18, the Hague, the Netherlands, 2004.

TEISMŲ SPRENDIMAI:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybė v. UAB „Sangreta“*, c. b. Nr. 3K-3-383/2000;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. V. J. B., V. K.*, c. b. Nr. 3K-7-266/2006;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Goellner spedition“ v. S. Beinorius*, c. b. Nr. 3K-3-124/2004;
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Grafobalt“ v. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir kiti.*, c. b. Nr. 3K-3-299/1999;
5. JAV Aukščiausio Teismo sprendimas byloje *Matter of Mobile Steel Co.*, 563 F. 2d 692 (5th Cir. 1997);
6. JAV Aukščiausio Teismo sprendimas byloje *Taylor v. Standard Gas and Electric Co.*, U.S. 307 (1939);
7. JAV Aukščiausio Teismo sprendimas byloje *Trustees of Dartmouth_College v Woodward*, 17 U.S.4 Wheat. 636 (1819).

ELEKTRONINIAI DOKUMENTAI:

1. Civil Code of Quebec. Chapter 299. Prieiga per internetą<www.canlii.org/qc/sta/ccq/whole.html> [žiūrėta 2009 02 21];
2. AVI – YONAH S. R. *The Cyclical Transformations of Corporate Form: A Historical Perspective on Corporate Social Responsibility* // Michigan Law and Economics Research Paper, 2005 Feb., Nr. 05 – 003. Prieiga per internetą <<http://ssrn.com/abstract=672601>> [žiūrėta 2009 03 03];
3. BUTRIMIENĖ G. *Ar ribotos atsakomybės juridinių asmenų dalyviai, pagal bendrą taisyklę neatsakantys už bendrovės prievoles, gali būti patraukti civilinėn atsakomybėn?* International Journal of Baltic Law, issue:4/2005. Prieiga per internetą <www.ceeol.com> [žiūrėta 2008 12 06];
4. CARNEY W. J. *Limited Liability*. // Encyclopedia of Law and Economics, 1998. Prieiga per internetą<<http://ssrn.com/abstract=50563>> [žiūrėta 2009 03 03];

5. JENSEN D.; ADCOX J. *Inadequate Capitalization of the Construction Firm: Piercing Corporateness Under the Alter Ego Theory*. Annual Conference Purdue University, 2000. April. Prieiga per internetą <<http://asceditor.unl.edu/archives/2000/jensen00a.htm>> [žiūrėta 2009 01 16];
6. KATCHEN William S., WIGGINS Sheila Raftery. *The Expanding Scope of Lender Liability* (2004 03 12); Prieiga per internetą <<http://www.dunemorris.com/articles/article1525.html>> [žiūrėta 2009 01 16].

**JURIDINIO ASMENS RIBOTA CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ:
PRIGIMTIS IR RIBOS
SANTRAUKA**

Šiame darbe yra supažindinama su juridinio asmens koncepcijų įvairove, pateikiama šiuolaikinio juridinio asmens samprata. Panaudojant dogmatinį, istorinį, lyginamąjį metodus atskleidžiama ribotos atsakomybės socialinė vertė, analizuojama ekonominių veiksnių sąlygota ribotos atsakomybės istorinė raida. Darbe koncentruojamasi į visoms juridinių asmenų rūšims bendriausius bruožus, akcentuojant labiausiai paplitusios privačių juridinių asmenų formos – bendrovės – ribotos atsakomybės aspektus. Analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktiką, išskiriami skirtingo teisinio reguliavimo panašumai, nustatomi bendros ribotos atsakomybės taisyklės netaikymo pagrindai, aptariamos „bendrovės korporacinio šydo pakėlimo“ ir „teisingos kreditorių reikalavimo eilės nustatymo“ doktrinos. Darbe taip pat pabrėžiama prievolės kilmės (sutartinės ir deliktinės) kilmės įtaka juridinio asmens dalyvio atsakomybei.

**LIMITED CIVIL LIABILITY OF LEGAL ENTITY:
THE ORIGIN AND THE RANGE
SUMMARY**

This work introduces to diversity of concepts and modern conception of legal entity. Social value of limited liability is revealed and historical development of limited liability, determined by economic factors, is analysed using dogmatic, historical and comparative methods. This work concentrates on general aspects of limited liability, common to all kinds of private legal entities, emphasizing aspects of corporate limited liability - the most popular form of private legal entity. Analysing case law of Lithuania and foreign countries, similarities of different judicial doctrines are distinguished, common reasons not to apply the rule of limited liability are determined and „piercing the corporate veil“ doctrine and „deep rock“ doctrine are discussed. This work also emphasizes the fact, that the origin of the obligation (contract or tort) has a huge influence on limited liability of the shareholder of legal entity.